

JAMHURI YA MUUNGANO WA TANZANIA

BUNGE LA TANZANIA

**TAARIFA YA MWAKA YA SHUGHULI ZA KAMATI YA KUDUMU YA
BUNGE YA UWEKEZAJI WA MITAJI YA UMMA (PIC) KWA
KIPINDI CHA JANUARI, 2018 HADI JANUARI, 2019**

*(Inatolewa chini ya Kanuni ya 117 (15) ya Kanuni
za Kudumu za Bunge, Toleo la Januari, 2016)*

02 FEBRUARI, 2019

YALIYOMO

SEHEMU YA KWANZA.....	1
MAELEZO YA JUMLA.....	1
1.0 UTANGULIZI	1
1.1 Majukumu ya Kamati.....	1
1.2 Shughuli zilizotekelezwa.....	2
1.3 Muhtasari wa dosari zilizobainika katika uwekezaji wa Mitaji ya Umma	4
SEHEMU YA PILI.....	6
2.0 UCHAMBUZI WA UWEKEZAJI WA MITAJI YA UMMA NA MATOKEO YAKE	6
2.1 Maelezo ya Jumla kuhusu uchambuzi wa Taarifa ya Msajili wa Hazina kuhusu uwekezaji katika Taasisi na Mashirika ya Umma kwa Mwaka wa Fedha unaoishia Juni, 2018.....	6
2.2 Uchambuzi wa Uwekezaji.....	15
2.2.1 Kukosekana kwa Sera ya Gawio (Dividend Policy) kwa Taasisi na Mashirika ya Umma	17
2.2.2 Utegemezi Mkubwa wa Ruzuku ya Serikali	18
2.2.3 Ukosefu wa Sera ya Uwekezaji, Mpango Mkakati na Mpango wa Kibiashara kwa Taasisi zinazofanya uwekezaji	19
2.2.4 Upungufu wa Mitaji pamoja na Fedha za utekelezaji wa Miradi ya Uwekezaji	21
2.2.5 Ukiukwaji wa Sheria ya Fedha Na 16 ya 2015 Kifungu cha 46 (10)(A)(1)	25
2.2.6 Utekelezaji wa miradi ya uwekezaji kwa baadhi ya Taasisi za Umma ..	27
2.2.7 Taasisi kushindwa kutekeleza Sera na Miongozo ya ushiriki wa Sekta Binafsi na Sekta za Umma (PPP) katika kuendesha miradi.....	29
2.2.8 Uwepo wa baadhi ya Sheria zilizoanzisha Taasisi na Mashirika ya Umma kutoendana na wakati wa sasa.....	30
2.2.9 Serikali kuchelewa kulipa madeni kwa Taasisi zake.....	31
2.2.10 Ukosefu wa Ufanisi katika Uendeshaji wa Taasisi za Umma.....	33
2.2.11 Baadhi ya Bodi za Wakurugenzi za Taasisi kutokuwa hai.....	35
2.2.12 Utendaji wa Ofisi ya Msajili wa Hazina	36
2.3 Ufuatiliaji wa Utekelezaji wa Mapendekezo yaliyokwishatolewa na Kamati.....	37
SEHEMU YA TATU.....	40
3.0 MAONI NA MAPENDEKEZO.....	40
3.1 Maoni	40
3.2 Mapendekezo.....	42
3.2.1 kukosekana kwa Sera ya Gawio (Dividend Policy) kwa Taasisi na Mashirika ya Umma	42

3.2.2	Utegemezi Mkubwa wa Ruzuku ya Serikali	43
3.2.3	Ukosefu wa Sera ya Uwekezaji, Mpango Mkakati na Mpango wa Kibiashara kwa Taasisi zinazofanya uwekezaji	43
3.2.4	Upungufu wa Mitaji pamoja na Fedha za utekelezaji wa Miradi ya Uwekezaji	44
3.2.5	Ukiukwaji wa Sheria ya Fedha Na 16 ya 2015 Kifungu cha 46 (10)(A)(1)	45
3.2.6	Utekelezaji wa miradi ya uwekezaji kwa baadhi ya Taasisi za Umma ..	45
3.2.7	Taasisi kushindwa kutekeleza Sera na Miongozo ya Ushiriki wa Sekta Binafsi na Sekta ya Umma (PPP) katika kuendesha Miradi.....	46
3.2.8	Uwepo wa baadhi ya Sheria zilizoanzisha Taasisi na Mashirika ya Umma kutoendana na wakati wa sasa.....	47
3.2.9	Serikali kuchelewa kulipa madeni kwa Taasisi zake	47
3.2.10	Ukosefu wa Ufanisi katika Uendeshaji wa Taasisi za Umma.....	48
3.2.11	Baadhi ya Bodi za Wakurugenzi za Taasisi kutokuwa hai.....	48
3.2.12	Utendaji wa Ofisi ya Msajili wa Hazina	49
	SEHEMU YA NNE.....	51
4.0	HITIMISHO	51
4.1	Shukrani	51
4.2	Hoja	53

SEHEMU YA KWANZA

MAELEZO YA JUMLA

1.0 UTANGULIZI

Mheshimiwa Spika, Kwa mujibu wa Kanuni ya 117 (15) ya Kanuni za Kudumu za Bunge, Toleo la Januari, 2016, naomba kuwasilisha Taarifa ya mwaka ya shughuli za Kamati ya Kudumu ya Bunge ya Uwekezaji wa Mitaji ya Umma (PIC) kwa mwaka 2018 na kuliomba Bunge lako Tukufu kuipokea na kuijadili.

Mheshimiwa Spika, Kamati ya Kudumu ya Bunge ya Uwekezaji wa Mitaji ya Umma imetekeleza majukumu yake ya kufuatilia uwekezaji katika Mashirika na Taasisi za Umma na Makampuni ambayo Serikali ina hisa.

1.1 Majukumu ya Kamati

Mheshimiwa Spika, kwa mujibu wa Kanuni ya 12 ya Nyongeza ya Nane ya Kanuni za Kudumu za Bunge, Toleo la Januari, 2016, Kamati ya Uwekezaji wa Mitaji ya Umma ina majukumu yafuatayo:-

- a) Kuchambua na kubaini iwapo utekelezaji wa miradi ya uwekezaji wa umma una ufanisi na kuwa umezingatia taratibu na Sheria na miongozo mujarabu ya biashara; na
- b) Kuchambua na kujadili Taarifa ya Mwaka ya Msajili wa Hazina na Mashirika ya Umma na Kampuni ambazo Serikali ina hisa.

Mheshimiwa Spika, Katika kutekeleza majukumu yake ya kikanuni, Kamati pia imefanya kazi zake kwa kuzingatia miongozo mingine kama ifuatayo: -

- i) Katiba ya Jamhuri ya Muungano wa Tanzania ya Mwaka 1977;

- ii) Sheria ya Ununuzi wa Umma ya Mwaka 2011;
- iii) Sheria ya Fedha za Umma ya Mwaka 2001;
- iv) Sheria ya Msajili wa Hazina Sura ya 370;
- v) Sheria ya Mashirika ya Umma ya Mwaka 1992; na
- vi) Sheria ya Bajeti ya Mwaka 2015

1.2 Shughuli zilizotekelezwa

Mheshimiwa Spika, katika kipindi cha Mwaka mmoja kuanzia Januari, 2018 hadi Januari, 2019, Kamati ilitekeleza majukumu yake kwa njia ya kufanya vikao kwa kupokea, kuchambua na kujadili Taarifa za Taasisi na Mashirika ya Umma kuhusu uwekezaji unaotekelezwa na Taasisi hizo. Aidha, Kamati imefanya ziara katika baadhi ya Taasisi za Umma ili kujiridhisha iwapo uwekezaji unaofanywa na Taasisi hizo una tija. Vile vile, Kamati ilipatiwa semina za mafunzo kuhusu namna bora ya utekelezaji wa majukumu ya Kamati na mambo ya kuzingatia katika uchambuzi na ukaguzi wa miradi ya uwekezaji wa mitaji ya Umma. Ufafanuzi kuhusu shughuli hizo ni kama ifuatavyo: -

a) Kupokea, kuchambua na kujadili Taarifa ya Msajili wa Hazina kuhusu uwekezaji katika Taasisi na Mashirika ya Umma

Mheshimiwa Spika, katika kipindi cha kuanzia Januari, 2018 hadi Januari, 2019, Kamati ya Uwekezaji wa Mitaji ya Umma ilipokea, ilichambua na ilijadili Taarifa za Msajili wa Hazina kuhusu uwekezaji katika Taasisi na Mashirika ya umma yapatayo ishirini na Nane (28). Orodha ya Taasisi hizo ni kama ifuatavyo: -

- i. Mfuko wa GEPF;
- ii. Taasisi ya Uhasibu Arusha (IAA);

- iii. Mfuko wa uwekezaji wa pamoja (UTT – Project and Ifrastructure);
- iv. Kampuni ya Uendelezaji wa Uwanja wa Ndege wa Kilimanjaro (KADCO);
- v. Mamlaka ya Maji safi na Maji taka Mwanza (MWAUWASA);
- vi. Shirika la Reli Tanzania (TRC);
- vii. Kampuni ya Usimamizi wa Rasilimali za Uwekezaji na Huduma kwa Wawekezaji (UTT AMIS);
- viii. Mamlaka ya Udhhibiti wa Masoko ya Mitaji na Hisa (CMSA);
- ix. Shirika la Maendeleo ya Petroli Tanzania (TPDC);
- x. Wakala wa Huduma za Ufundi, Mitambo na Umeme Tanzania (TEMESA);
- xi. Benki ya Maendeleo ya Kilimo Tanzania (TADB);
- xii. Mamlaka ya Udhhibiti wa Huduma za Nishati na Maji (EWURA);
- xiii. Wakala wa Biashara na Leseni (BRELA);
- xiv. Kampuni ya Mbolea Tanzania (TFC);
- xv. Mamlaka ya Maji Safi na Maji taka Dar es Salaam (DAWASA);
- xvi. Chuo Kikuu cha Dodoma (UDOM);
- xvii. Mamlaka ya Chakula na Dawa (TFDA);
- xviii. Shirika la Ugavi wa Umeme (TANESCO);
- xix. Shirika la Ndege Tanzania (ATCL);
- xx. Shirika la Mawasiliano Tanzania (TTCL);
- xxi. Shirika la Maendeleo la Taifa (NDC);
- xxii. Shirika la Viwango Tanzania (TBS);
- xxiii. Kampuni ya Huduma za Meli;
- xxiv. Benki ya Maendeleo (TIB Development);
- xxv. Mamlaka ya Maji safi na Maji taka Arusha (AUWASA);
- xxvi. Shirika la Posta Tanzania (TPC);
- xxvii. Mamlaka ya Bandari Tanzania (TPA); na

xxviii. Shirika la Uzalishaji Mali JKT (SUMA JKT).

b) Ziara za Ukaguzi wa Miradi ya Uwekezaji

Mheshimiwa Spika, katika kipindi cha mwezi Machi, 2018, Kamati ilifanya ziara za ukaguzi wa Miradi ya Uwekezaji inayotekelezwa na Taasisi na Mashirika ya umma katika mikoa ya Iringa na Mbeya. Mantiki ya ukaguzi ni kuiwezesha Kamati kufanya tathmini ya ufanisi na tija ya uwekezaji. Taasisi zilizotembelewa ni:-

- i. Chuo Kikuu Kishiriki cha Mkwawa;
- ii. Bodi ya Nafaka na Mazao Mchanganyiko;
- iii. Chuo Kikuu cha Sayansi na Teknolojia Mbeya; na
- iv. Mamlaka ya Viwanja vya Ndege Tanzania.

Aidha, miradi iliyotembelewa na Ufafanuzi wake inaonekana katika Kiambatisho Na. 01 cha Taarifa hii.

1.3 Muhtasari wa dosari zilizobainika katika uwekezaji wa Mitaji ya Umma

Mheshimiwa Spika, kabla ya kutoa maelezo ya kina kuhusu matokeo ya uchambuzi wa Taarifa za uwekezaji wa mitaji ya Umma, naomba kulidokeza Bunge lako tukufu kwa muhtasari dosari kuu zilizobainika katika utaratibu wa uwekezaji wa mitaji ya Umma. Dosari hizo ni:-

- i. Baadhi ya Taasisi na Mashirika ya Umma hayana mtazamo wa kibiashara hali inayosababisha Taasisi hizo kushindwa kujiendesha kwa tija;
- ii. Baadhi ya Taasisi na Mashirika ya umma yanashindwa kujikita katika majukumu yake ya msingi, kwa kufanya hivyo,

yamekuwa na utendaji usio na ufanisi na tija na kushindwa kuongeza mapato.

- iii. Baadhi ya Taasisi na Mashirika mengi ya Umma yanayofanya uwekezaji wa kibiashara hayana Mpango Mkakati, Mpango wa kibiashara na Sera ya uwekezaji.
- iv. Baadhi ya Taasisi na Mashirika ya Umma yamekuwa yakijiendesha kwa hasara hadi kufikia miaka mitatu mfululizo na kuwa mzigo kwa Serikali.
- v. Baadhi ya Taasisi na Mashirika ya Umma yanashindwa kutumia vyema rasilimali walizonazo kwa ajili ya kuzalisha mapato na kutegemea kwa kiasi kikubwa ruzuku kutoka Serikalini.

SEHEMU YA PILI

2.0 UCHAMBUZI WA UWEKEZAJI WA MITAJI YA UMMA NA MATOKEO YAKE

2.1 Maelezo ya Jumla kuhusu uchambuzi wa Taarifa ya Msajili wa Hazina kuhusu uwekezaji katika Taasisi na Mashirika ya Umma kwa Mwaka wa Fedha unaoishia Juni, 2018

Mheshimiwa Spika, Bunge ambalo ni chombo cha Uwakilishi kwa niaba ya wananchi, kimepewa madaraka ya kuisimamia na kuishauri Serikali ya Jamhuri ya Muungano na vyombo vyake vyote katika utekelezaji wa majukumu yake kwa mujibu wa Katiba ya Jamhuri ya Muungano wa Tanzania ya Mwaka 1977 Ibara 63 (2). Katika kutekeleza dhima hiyo, jicho la Bunge katika kuangalia Uwekezaji wa Mitaji ya Umma ni Kamati ya Kudumu ya Bunge ya Uwekezaji wa Mitaji ya Umma. Kanuni ya 12 ya Nyongeza ya Nane ya Kanuni za Kudumu za Bunge, Toleo la Januari, 2016, imeainisha jukumu la msingi la Kamati hii ambalo kwa ujumla ni kufuatilia Uwekezaji wa Mitaji ya Umma.

Mheshimiwa Spika, Kamati imekuwa ikifuatilia uwekezaji wa Mitaji ya Umma kwa njia mbalimbali zikiwemo uchambuzi wa Taarifa za Uwekezaji na ziara za ukaguzi wa Miradi ya Uwekezaji. Katika kipindi cha Januari, 2018 hadi Januari, 2019, Kamati ilichambua Taarifa za uwekezaji na kubaini kuwa hadi kufikia tarehe 30 Juni 2018, Serikali ilifanya Uwekezaji katika jumla ya Taasisi Mia Mbili Sabini (270) za ndani ya nchi na Taasisi Kumi (10) za nje ya nchi.

Mheshimiwa Spika, Katika mwaka wa fedha 2017/18, thamani ya uwekezaji wa Serikali wa ndani ya nchi (domestic investment) ulifikia jumla ya **shilingi 55,178,297,752,577.60**. Uwekezaji huu umefanyika katika Taasisi na Mashirika yapatayo 256 ambapo kati ya Taasisi hizo, Taasisi na Mashirika 217 ni yale ambayo Serikali ina umiliki wa Asilimia 100 na Taasisi na Mashirika 39 ni yale ambayo Serikali ina umiliki wa pungufu ya Asilimia 100. Aidha, kuna Taasisi 14 ambazo hazijaanza kuandaa hesabu zake za kujitegemea hivyo, kufanya jumla ya Mashirika na Taasisi zipatazo 270. Mchanganuo wa umiliki unaoneshwa katika Jedwali Namba 1.

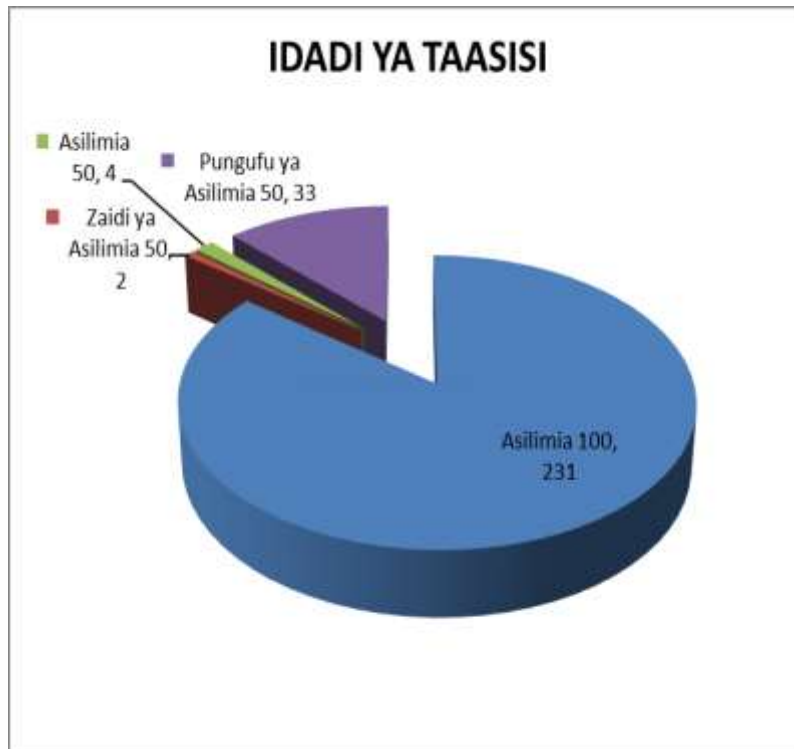
Jedwali Na. 1

NA	KIASI CHA UMILIKI KATIKA ASILIMIA (%)	IDADI YA TAASISI
1.	100	231
2.	50+	2
3.	50	4
4.	Pungufu ya 50	33
5	JUMLA	270

Chanzo: Taarifa ya TR 2017/2018

Picha halisi ya mchanganuo uliopo kwenye Jedwali Na. 01 inaonekana kupitia Chati Duara Na. 01 ya Taarifa hii.

Chati Duara Na. 01: Picha halisi ya Mchanganuo wa umiliki wa Serikali katika Taasisi, Mashirika ya Umma na Kampuni ambazo Serikali ina hisa.

Mheshimiwa Spika, Uchambuzi wa Taarifa ya Msajili wa Hazina umeonesha kuwa, mpaka kufikia tarehe 30 Juni, 2018, Serikali imefanya uwekezaji wa jumla ya **Shilingi 54,481,995,164,552.20** katika jumla ya Taasisi na Mashirika 219 ambayo Serikali ina umiliki wa kuanzia Asilimia 51 mpaka 100. Vile vile, Serikali imewekeza jumla ya **Shilingi 696,302,588,025.43** katika makampuni 37 ambayo umiliki wake wa hisa ni Asilimia 50 na pungufu.

Aidha, Katika Mwaka wa fedha ulioshia tarehe 30 Juni, 2018, Serikali ilipata faida ya jumla ya kiasi cha **Shilingi 637,536,364,016.65** kutokana na uwekezaji uliofanywa katika Taasisi na Mashirika ya Umma

ambayo Serikali ina umiliki wa kuanzia Asilimia 51 hadi 100. Faida hiyo ilitokana na kukusanya mapato yasiyo ya kodi (non-tax revenue). Mchanganuo wa mapato hayo ni kama ifuatavyo;

- Gawio (Dividends) – Shilingi 303,516,089,779.15;
- Mchango wa asilimia 15 ya Mapato Ghafi Shilingi 256,182,762,024.46;
- Mapato kutoka kwenye Mfumo wa Kusimamia na Kuratibu Mawasiliano ya Simu Nchini (TCRA-TTMS) Shilingi 14,293,108,336.08;
- Urudishaji wa Mikopo na Riba – Shilingi 1,336,259,181.19;
- Michango Mingineyo – Shilingi 16,208,144,695.77; na
- Mtaji uliozidi (redemption of excess capital) – Shilingi 46,000,000,000.00.

Hata hivyo, ingawa baadhi ya Taasisi hususan za Elimu, Mifuko ya Hifadhi ya Jamii, Afya, Kilimo na Utafiti hazitowi gawio wala mchango wa Asilimia 15, Serikali inanufaika na Taasisi hizi kutokana na huduma mbalimbali zinazotolewa na Taasisi hizi kwa jamii.

Mheshimiwa Spika, pamoja na faida ambayo Serikali imepata kutokana na uwekezaji uliofanywa kwa Taasisi ambazo ina umiliki wa zaidi ya Asilimia 50 kwa mwaka wa fedha ulioishia Juni, 2018, Serikali pia ilipata faida ya **Shilingi 35,965,754,612.05** kutokana na uwekezaji uliofanya

katika Makampuni Kumi na Moja (11) ambayo Serikali ina umiliki wa hisa wa Asilimia 50 na pungufu ya Asilimia 50. Faida iliyopatikana ni kutokana na malipo ya Gawio kutoka katika Kampuni hizo kwenda Serikalini. Mchanganuo wa gawio lililopatikana unaonekana katika Jedwali namba 3.

Jedwali Namba 3

S/N	JINA LA TAASISI	UMILIKI WA SERIKALI	GAWIO LILILOLIPWA
1	Aluminum Africa Limited (ALAF)	24.5	387,244,680.00
2	Inflight Catering Services Limited (ICSL)	20.7	114,959,208.05
3	Industrial Promotion Services Limited (IPS)	20	49,023,840.00
4	Kilombero Sugar Company Limited (KSCL)	25	837,387,000.00
5	NMB Bank Public Limited Company (NMB)	31.8	10,169,715,200.00
6	Puma Energy (PUMA)	50	9,000,000,000.00
7	Tanzania Cigarette Company Limited (TCC)	2.3	1,117,040,000.00
8	TLL Printing & Packaging Company Limited (TLLPPL)	15	36,142,002.00
9	Tanganyika Planting Company Limited (TPC)	25	13,429,821,900.00
10	Dar es Salaam Stock Exchange PLC (DSE)	15	142,602,600.00
11	Tazama Pipelines Limited (TAZAMA)	33.3	681,818,182.00
Total			35,965,754,612.05

Chanzo: Taarifa ya TR 2017/18

Mheshimiwa Spika, Serikali pia imefanya uwekezaji katika Mashirika yaliyo nje ya Nchi. Uchambuzi wa Taarifa ya Msajili wa Hazina umeonesha kuwa, thamani ya uwekezaji uliofanywa na Serikali katika Mashirika Kumi (10) yaliyopo nje ya Nchi umefikia jumla ya **Shilingi 580,843,639,544.09**. Orodha ya Taasisi hizo pamoja na umiliki wa Serikali unaonekana katika jedwali Namba 2.

Jedwali Namba 2

NA.	JINA LA TAASISI	UMILIKI WA SERIKALI
1	African Development Bank (ADB)	0.76%
2	Shelter Afrique	0.52%
3	East African Development Bank (EADB)	24.98%
4	International Bank for Reconstruction and Development (IBRD)	0.06%
5	International Development Association (IDA)	0.26%
6	International Finance Corporation (IFC)	0.04%
7	Multilateral Investment Guarantee Agency (MIGA)	0.22%
8	PTA BANK	8.36%
9	African Reinsurance Corporation (Africa Re)	0.80%
10	African Trade Insurance Agency (ATI)	8.37%

Chanzo: Taarifa ya TR 2017/18

Kutokana na uwekezaji uliofanyika katika Taasisi zilizo nje ya Nchi, Serikali inatarajia kupokea kiasi cha **Dola za Kimarekani 128,000** kutoka katika Kampuni ya African Reinsurance Corporation (Africa Re) ambapo kuna uwekezaji wa Asilimia 0.80. Aidha, fedha hizo bado hazijapokelewa na

Msajili wa Hazina. Hata hivyo, Uwekezaji wa Serikali katika Taasisi za nje haujalenga moja kwa moja kurejesha faida kifedha (financial return). Uwekezaji katika Mashirika haya ni kutokana na mikataba ya ushirikiano wa Nchi Kikanda na Kimataifa. Kutokana na uwekezaji huu, Nchi imekuwa ikipata misaada ya kifedha na mikopo ya riba nafuu ambayo imesaidia katika utekelezaji wa miradi yake mbalimbali ya maendeleo. Mara chache sana nchi imekuwa ikipata gawio kutokana na ufanisi wa uwekezaji uliofanywa na Serikali katika Mashirika haya ya nje ya nchi.

Mheshimiwa Spika, Matokeo ya uchambuzi wa kina uliofanywa na Kamati umebaini kuwa, uwekezaji wa ndani wa Serikali katika Taasisi na Mashirika ya umma na Makampuni ambayo Serikali ina hisa umeongezeka kwa asilimia **13.70** ambapo, katika mwaka wa fedha ulioishia tarehe 30 June, 2017 uwekezaji wa Serikali ulifikia jumla ya **Shilingi 48,530,723,061,897.90** ikilinganishwa na kiasi cha **Shilingi 55,178,297,752,577.60** kilichofikiwa katika mwaka wa fedha ulioishia tarehe 30 Juni, 2018. Ongezeko la uwekezaji uliofanywa na Serikali umetokana na baadhi ya Taasisi na Mashirika ya Umma kufanya uthamini wa mali zake mfano; Mamlaka ya Viwanja vya Ndege – TAA kutoka **Shilingi Bilioni 458** hadi **Shilingi Trilioni 6.5**, Shirika la Ugavi la Umeme (TANESCO) kutoka **Shilingi Bilioni 662** hadi **Shilingi Trilioni 1.8**, Mfuko wa Hifadhi ya Jamii (NSSF) kutoka **Shilingi Trilioni 2.9** hadi **Shilingi Trilioni 3.5**.

Mheshimiwa Spika, faida inayotokana na uwekezaji huo imepungua kwa Asilimia **23.95** ambapo, kwa mwaka wa fedha ulioishia tarehe 30 Juni, 2017 faida ya uwekezaji katika Taasisi na Mashirika ya Umma na Makampuni ambayo Serikali ina hisa ilikuwa ni **Shilingi 885,635,836,026.32**. Aidha faida iliyopatikana kwa mwaka wa fedha

ulioishia tarehe 30 Juni, 2018 ni **Shilingi 673,502,118,628.70**. Kupungua kwa faida kwa mwaka wa fedha 2017/18 kumetokana na kupungua kwa makusanyo yaliyotokana na kuitishwa kwa mtaji wa ziada (Excess capital) kutoka **Shilingi Bilioni 192.75** mwaka 2016/17 hadi **Shilingi Bilioni. 62.2** mwaka 2017/18

Mheshimiwa Spika, katika uwekezaji wowote unaofanywa na Serikali inategemewa kupatikana kwa faida ambayo ni mapato yasiyo ya kodi au kutoa huduma iliyo bora. Uwekezaji wa Serikali umefanyika katika maeneo mbalimbali ikiwa ni pamoja na Taasisi na Mashirika ya Umma na Makampuni ambayo Serikali ina umiliki wa zaidi ya asilimia 50 na pungufu ya asilimia 50. Aidha, Uwekezaji uliofanywa na Serikali ukilinganishwa na faida iliyopatikana umekuwa ukitofautiana katika Taasisi zenye umiliki wa mkubwa na Makampuni yenye hisa chache.

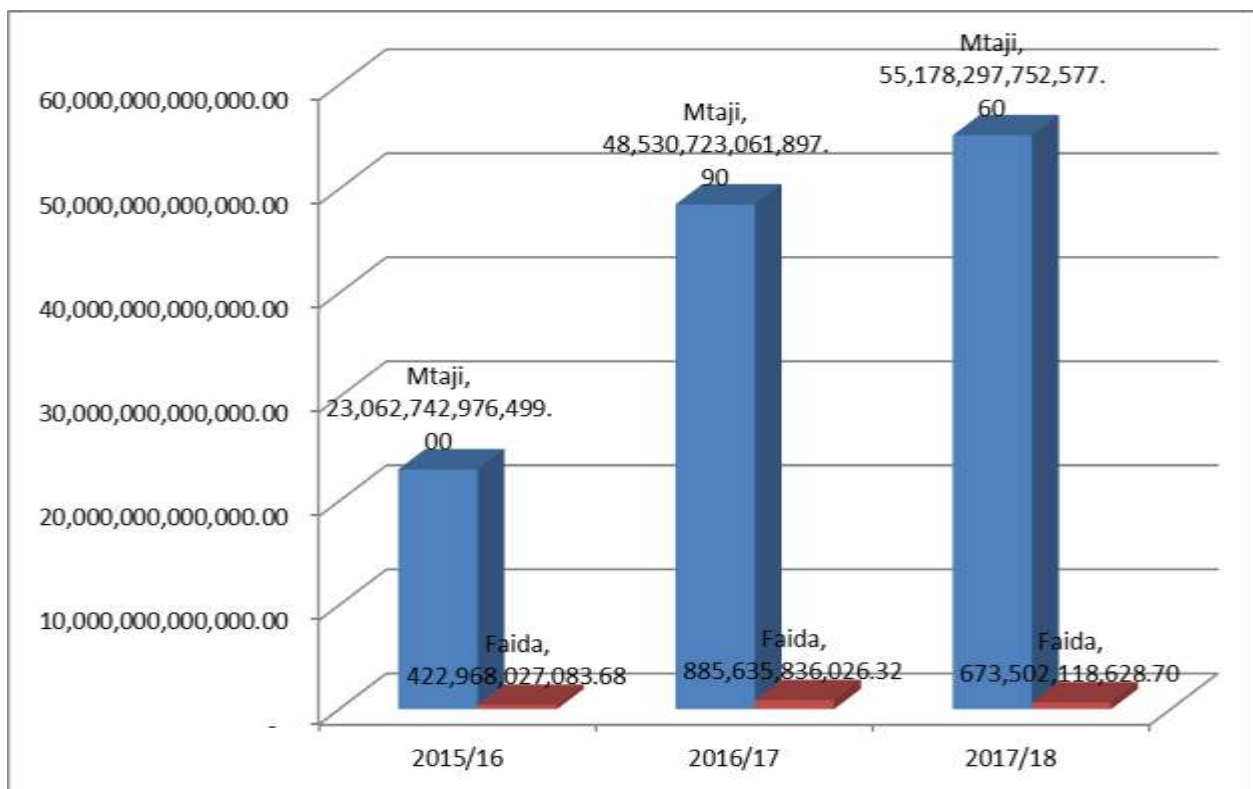
Hadi kufikia tarehe 30 Juni, 2018, Serikali iliwekeza katika Taasisi na Mashirika ya Umma yenye umiliki wa kuanzia Asilimia 51 hadi 100 wenye jumla ya **Shilingi 54,481,995,164,552.20** na kupata faida ya **Shilingi 637,536,364,016.65**. Faida iliyopatikana ni sawa na **asilimia 1.17** (Return on Investment) ya uwekezaji uliofanyika. Vile vile, hadi kufikia tarehe 30 Juni, 2018, Serikali iliwekeza katika Makampuni ambayo ina umiliki wa hisa chache (asilimia 50 na pungufu) wenye jumla ya **Shilingi 696,302,588,025.43** na kupata faida kwa njia ya gawio la **Shilingi 35,965,754,612.05**. Aidha, faida iliyopatikana ni sawa na **asilimia 5.17** ya uwekezaji uliofanyika katika Makampuni ambayo Serikali ina hisa chache.

Mheshimiwa Spika, matokeo ya jumla ya uchambuzi uliofanywa na Kamati umebaini kuwa, faida ya jumla iliyopatikana kutokana na

uwekezaji uliofanywa na Serikali kwa mwaka wa fedha ulioishia tarehe 30 Juni, 2018 ni **asilimia 1.22** tu ya uwekezaji wote. Asilimia hiyo imetokana na ulinganisho wa uwekezaji wenye jumla ya **shilingi 55,178,297,752,577.60** na faida ya jumla ya **Shilingi 673,502,118,628.70**.

Aidha, mwenendo wa ukuaji wa uwekezaji wa mitaji na faida kwa miaka mitatu umeoneshwa katika Mchoro (Graph) Namba 1.

Mchoro (Graph) Na. 01: Sura ya ongezeko la thamani ya uwekezaji na faida kwa mwaka 2015/16, 2016/17 na 2017/18

2.2 Uchambuzi wa Uwekezaji

Mheshimiwa Spika, Kwa mujibu wa Kifungu (2) cha Sheria ya Msajili wa Hazina Sura 370; Uwekezaji katika Mashirika ya Umma umetafsiriwa kuwa ni Mtaji wa Serikali katika Mashirika kwa njia ya Hisa, Mikopo, Fedha Taslim, Hati Fungani na Majengo yaliyowekwa moja kwa moja katika Shirika, Kampuni au Taasisi ya Umma. Aidha, dhima ya Serikali kuwekeza katika Mashirika ya Umma ni kukuza Uchumi wa Nchi kwa madhumuni ya Kupata mapato kwa njia ya faida/gawio, kusogeza na kutoa huduma kwa urahisi kwa jamii na kuchochea maendeleo ya sekta mbalimbali za uchumi, kudhibiti utoaji wa huduma na kulinda maslahi ya jamii (Wazalishaji na Watumiaji) na kutengeneza ajira kwa wananchi.

Mheshimiwa Spika, kutokana na dhima hiyo ya uwekezaji, Kamati imefanya uchambuzi wa kina wa Taarifa zilizowasilishwa za Taasisi na Mashirika ya Umma ili kubaini ufanisi na tija ya uwekezaji unaofanywa na Taasisi hizo na kama umekidhi madhumuni ya uanzishwaji wake. Katika uchambuzi wake, Kamati ilitumia njia zifuatazo:-

- i) Kupitia Taarifa za Uwekezaji na Utendaji wa Mashirika na Taasisi za umma zinazofanya uwekezaji wa mitaji ya Umma;
- ii) Kupitia Sheria zilizoanzisha Taasisi na Mashirika ya Umma ili kujiridhisha iwapo uwekezaji umezingatia Taratibu, Sheria na Miongozo mujarabu ya biashara;
- iii) Kupokea, kuchambua na kujadili Taarifa za Msajili wa Hazina kuhusu uchambuzi wa utendaji na uwekezaji wa Taasisi na Mashirika ya

Umma ili kupokea maoni ya Msimamizi wa Taasisi na Mashirika yanayofanya uwekezaji wa mitaji ya umma; na

- iv) Kufanya mahojiano na Wenyeviti wa Bodi na Menejimenti za Taasisi na Mashirika ya Umma.

Mheshimiwa Spika, kwa kutumia njia hizo, Kamati ilifuatilia uwekezaji huo wa mitaji ya umma kwa kufanya uchambuzi na kubaini mambo makuu yafuatayo:-

- i) Kukosekana kwa Sera ya Gawio (Dividend Policy) kwa Taasisi na Mashirika ya Umma;
- ii) Utegemezi mkubwa wa Ruzuku ya Serikali;
- iii) Ukosefu wa Sera ya Uwekezaji, Mpango wa Uwekezaji na Mpango wa Kibiashara kwa Taasisi zinazofanya uwekezaji,
- iv) Upungufu wa Mitaji pamoja na Fedha za utekelezaji wa Miradi ya Uwekezaji;
- v) Ukiukwaji wa Sheria ya Fedha Na 16 ya 2015 Kifungu cha 46 (10)(A)(1);
- vi) Utekelezaji wa miradi ya Uwekezaji kwa baadhi ya Taasisi za Umma;
- vii) Taasisi kushindwa kutekeleza Sera na Miongozo ya ushiriki wa Sekta Binafsi na Sekta za Umma (PPP) katika kuendesha miradi;
- viii) Uwepo wa baadhi ya Sheria zilizoanzisha Taasisi na Mashirika ya Umma kutoendana na wakati wa sasa;
- ix) Serikali kuchelewa kulipa madeni kwa Taasisi zake;

- x) Ukosefu wa ufanisi katika Uendeshaji wa Taasisi za Umma;
- xi) Baadhi ya Bodi za Wakurugenzi za Taasisi kutokuwa hai; na
- xii) Utendaji wa Ofisi ya Msajili wa Hazina

2.2.1 Kukosekana kwa Sera ya Gawio (Dividend Policy) kwa Taasisi na Mashirika ya Umma

Mheshimiwa Spika, Sera ya Gawio ni mwongozo unaotengenezwa kwa lengo la kuweka bayana mgawanyo wa faida baada ya kodi. Mwongozo huo huonesha kiasi cha asilimia ambacho kinapaswa kutolewa kwa wana hisa na kiasi kinachopaswa kuelekezwa katika uendelezaji wa biashara kwa kuzingatia mpango wa biashara wa Taasisi na Mashirika ya Umma na Makampuni ambayo Serikali ina hisa. Mwongozo huu unabainisha ni kiasi gani Taasisi inapaswa kutoa kama gawio.

Mheshimiwa Spika, Serikali ni mmiliki katika Taasisi na Mashirika ya Umma kwa kuwa imewekeza kiasi kikubwa cha fedha, Umiliki wa Serikali unatofautiana kulingana na kiasi cha mtaji kilichowekezwa. Kuna Taasisi zinazomilikiwa na Serikali kwa Asilimia Mia Moja na nyingine chini ya Asilimia Mia Moja. Tofauti ya umiliki pia huchangia tofauti katika upatikanaji wa faida (gawio). Kiasi cha gawio kinatofautiana kutoka Taasisi moja hadi nyingine kutokana na hali ya kibiashara na malengo yaliyopo ya Taasisi husika.

Aidha, Taasisi ambazo zinamilikiwa na Serikali kwa Asilimia Mia Moja zinatakiwa kuandaa mapendekezo ya Sera ya Gawio na kuyapeleka kwa Msajili wa Hazina kwa ajili ya kupata idhini. Kwa Taasisi ambazo Serikali ni mbia, mapendekezo hayo hupitishwa

katika kikao cha wana hisa baada ya Bodi na Menejimenti ya Taasisi kukamilisha mapendekezo. Hata hivyo, Kamati imebaini kuwa, Taasisi na Mashirika ya Umma yaliyo mengi hayana Sera ya Gawio hali inayosababisha Taasisi hizo kukosa nyenzo muhimu ya kuipatia Serikali mapato kwa kuwa ni mwana hisa katika Taasisi hizo.

Mheshimiwa Spika, Katika Taasisi 28 zilizofika mbele ya Kamati, ni Taasisi moja pekee (Kampuni ya KADCO) ndio yenye Sera ya Gawio kati ya Taasisi 11 zinazotakiwa kuwa na Sera ya Gawio. Mfano wa Taasisi na Mashirika ya Umma ambayo yamefika mbele ya Kamati na yanatakiwa kuwa na Sera ya Gawio lakini yamebainika kutokuwa na Sera ya Gawio ni Mfuko wa uwekezaji wa pamoja (UTT – Project and Ifrastructure), Kampuni ya Usimamizi wa Rasilimali za Uwekezaji na Huduma kwa Wawekezaji (UTT AMIS), Shirika la Maendeleo ya Petroli Tanzania (TPDC), Benki ya Maendeleo ya Kilimo Tanzania (TADB), Kampuni ya Mbolea Tanzania (TFC), Shirika la Ugavi wa Umeme (TANESCO), Shirika la Mawasiliano Tanzania (TTCL), Shirika la Maendeleo la Taifa (NDC),

2.2.2 Utegemezi Mkubwa wa Ruzuku ya Serikali

Mheshimiwa Spika, Katika kupitia Taarifa za Taasisi na Mashirika ya Umma, Kamati imebaini kuwa, zipo baadhi ya Taasisi zinashindwa kutumia ipasavyo rasilimali zake kwa ajili ya kujiongezea mapato bila ya kutoka katika jukumu lao la Msingi. Kushindwa kuongeza juhudi katika utafutaji wa fedha kunasababisha Taasisi hizo kutegemea kwa kiasi kikubwa ruzuku kutoka Serikalini.

Mheshimiwa Spika, Iwapo Taasisi na Mashirika ya Umma yatajikita katika majukumu yake ya msingi na kuweza kujitegemea kwa kuzalisha mapato ya kutosha kwa ajili ya uendeshaji wa shughuli zake, zitaaidia Serikali kutumia rasilimali zilizopo kwa ajili ya kutekeleza miradi mikubwa ya uwekezaji na yenye tija kwa taifa badala ya fedha hizo kutumika kama ruzuku kwa ajili ya shughuli za uendeshaji wa Taasisi.

Kwa mfano, katika kufanya uchambuzi wa Taasisi na Mashirika ya Umma Kamati imebaini kuwa, uwezo wa Chuo Kikuu cha Dodoma kujitegemea katika kipindi cha miaka mitatu (2014/15, 2015/16 na 2016/17) umefikia wastani wa Asilimia 52. Kamati inaona iwapo chuo kitaongeza bidii katika utafutaji wa fedha kupitia utafiti, ushauri elekezi na kutumia ardhi ya chuo kuongeza mapato, itapunguza utegemezi wa Serikali na kuongeza zaidi uwezo wa kujitegemea.

2.2.3 Ukosefu wa Sera ya Uwekezaji, Mpango Mkakati na Mpango wa Kibiashara kwa Taasisi zinazofanya uwekezaji

Mheshimiwa Spika, Taasisi na Mashirika ya Umma yanatakiwa kuwa na nyaraka mbalimbali ili Taasisi hizo ziweze kujiendesha kibiashara na kuwa na ufanisi wa kutosha. Kukosekana kwa Nyaraka hizo kunazifanya Taasisi za Umma kukosa nguzo muhimu katika uendeshaji wake. Nyaraka ambazo ni nguzo katika utekelezaji wa majukumu ya Taasisi ni Sera ya Uwekezaji (Investment Policy), Mpango Mkakati (Strategic Plan) na Mpango wa Kibiashara (Business Plan).

Mheshimiwa Spika, Sera ya Uwekezaji ni mwongozo unaoandaliwa kwa Kampuni na Mashirika yanayofanya biashara hasa ambayo mapato yake yanategemea kwa kiwango kikubwa uwekezaji unaofanyika katika makundi mbalimbali. Lengo la sera hii ni kupunguza vihatarishi vinavyotokana na kuwa na uwekezaji mkubwa katika kundi moja (portfolio risk). Taasisi hizi zinawekeza katika ununuzi wa Hisa, Hatifungani, Majengo na Akiba katika muda maalum (Fixed Deposits).

Hata hivyo, Kamati imebaini baadhi ya Taasisi ambazo zipo katika kundi hili kutokuwa na Sera ya Uwekezaji hali inayohatarisha upotevu wa fedha za Umma zilizowekezwa. Katika Taasisi na Mashirika yaliyofika mbele ya Kamati, ni Taasisi Tatu tu ndizo zenye Sera ya Uwekezaji kati ya Taasisi Kumi na Mbili zinazotakiwa kuwa na Sera ya Uwekezaji. Mfano wa Taasisi ambazo hazina Sera ya Uwekezaji ni Shirika la Maendeleo la Taifa (NDC), Shirika la Mawasiliano Tanzania (TTCL), Shirika la Ugavi wa Umeme (TANESCO) na Shirika la Maendeleo ya Petroli Tanzania (TPDC).

Mheshimiwa Spika, Kamati pia imebaini baadhi ya Taasisi za Umma kutokuwa na Mpango Mkakati au kuwa na Mpango Mkakati uliokwisha muda wake. Taasisi na Mashirika ya Umma yanatakiwa kuwa na Mpango Mkakati utakaosaidia kutekeleza mpango wa Maendeleo wa Taifa katika eneo lake kisheria (mandate). Kwa kuwa, Mpango mkakati ni nyaraka inayoandaliwa kutoa dira ya mwelekeo wa Kampuni au Shirika katika kipindi cha miaka 5 na kwa Mashirika ya umma mpango huu unatakiwa uendane na mpango wa Taifa wa Maendeleo wa miaka 5. Taasisi zilizobainika kutokuwa na Mpango Mkakati ni DAWASA na kampuni ya Huduma za Meli (MSCL),

Mheshimiwa Spika, Pamoja na nyaraka muhimu zilizotajwa hapo juu, Taasisi zinazofanya biashara zinatakiwa kuwa na Mpango wa biashara. Mpango wa Biashara ni nyaraka inayoandaliwa kwa Mashirika na Kampuni zinazofanya biashara, mpango huu unakuwa katika kipindi cha miaka miwili, mitatu ukiwa na lengo la kutoa mwelekeo wa namna biashara itakavyotekelezwa katika kipindi husika. Mpango huu unatokana na mpango Mkakati. Kwa kuzingatia vipaumbele vilivyopo katika Mpango Mkakati na mpango wa Biashara, Bajeti ya mwaka inaandaliwa ikiainisha rasilimali zinazohitajika kutekelezwa katika kipindi cha mwaka mmoja. Kwa muktadha huo, ni muhimu kwa Taasisi na Mashirika ya Umma kukamilisha nyaraka zote muhimu kwa ajili ya uendeshaji bora na wenye tija.

2.2.4 Upungufu wa Mitaji pamoja na Fedha za utekelezaji wa Miradi ya Uwekezaji

Mheshimiwa Spika, Kamati inapenda kuipongeza Serikali ya awamu ya tano kwa jitihada za kufufua baadhi ya Mashirika ya Umma hali itakayochachua sekta nyingi za kiuchumi na hatimaye kuinua uchumi wa Nchi. Uboreshaji wa Shirika la Ndege Tanzania (ATCL) uliohusisha pamoja na mambo mengine ununuzi wa Ndege Sita kwa sasa na ujenzi wa Reli ya kati kwa kiwango cha SGR ni maeneo ya kutolea mfano.

Mheshimiwa Spika, pamoja na jitihada hizo za serikali, uchambuzi wa Kamati umebaini kuwa, bado kuna changamoto kubwa ya ukosefu wa Mtaji kwa baadhi ya Taasisi na Mashirika ya Umma. Serikali kushindwa kukamilisha jukumu lake la kupeleka mtaji katika Taasisi zake kunazisababishia Taasisi hizo kushindwa

kutekeleza majukumu yake ya msingi kwa ufanisi na kutoleta tija inayotarajiwa. Mfano wa Taasisi zenye upungufu wa Mtaji ni Benki ya Posta Tanzania, Benki ya Maendeleo ya Kilimo Tanzania, Shirika la Mawasiliano Tanzania (TTCL), Kampuni ya Huduma za Meli, Shirika la Posta Tanzania (TPC) na Benki ya Maendeleo ya TIB.

Mheshimiwa Spika, kumekuwepo na upungufu wa mtaji katika benki ya Posta kwa muda mrefu tangu kuanzishwa kwake Mwaka 1991. Ongezeko la mtaji uliowekezwa na wana hisa limekuwa dogo au kukosekana kwa muda mrefu na hivyo ukuaji wa mtaji umekuwa ukitegemea faida iliyokuwa ikipatikana mwaka hadi mwaka. Upungufu wa mtaji uliilazimu Benki kuandaa makakati wa kuuza hisa zake kwa watazania kupitia soko la hisa la Dar es Salaam mwaka 2017. Pamoja na nia njema na juhudi za makusudi za Serikali kuamua kujenga benki chache imara na zenye mtaji wa kutosha kwa kuziunganisha Benki ya TPB na Benki ya Twiga pamoja na Benki ya Wanawake, bado kuna changamoto kubwa ya Upungufu wa mtaji katika Benki ya Posta Tanzania. Hivyo ni jukumu la Serikali kama mwana hisa mkubwa wa benki kutoa fedha kwa ajili ya kuongeza mtaji wa benki.

Vile vile, Kamati imebaini kuwa, kuna haja ya Serikali kuongeza mtaji katika Shirika la Mawasiliano la Taifa (TTCL) ili liweze kufanya kazi zake kwa ufanisi na kuendana na kasi ya ushindani katika soko. Pamoja na kuongezeka kwa mtaji wa TTCL kutoka **hasi ya Shilingi Bilioni 15.745** kwa Mwaka 2015/16 hadi kufikia **Shilingi Bilioni 12.814** kwa Mwaka 2016/17, bado kuna upungufu mkubwa wa mtaji ili shirika liweze kukabiliana na ushindani uliopo katika sekta ya mawasiliano kwa kuwa sekta ya mawasiliano inakuwa kwa kasi

ya haraka. Mpango wa Biashara wa TTCL unaeleza kuwa, Kampuni inahitaji jumla ya **Dola za Kimarekani 762** katika kipindi cha miaka mitatu kuanzia 2019/20 hadi 2022/23.

Mheshimiwa Spika, Taarifa za Shirika la Maendeleo la Taifa (NDC) zilizowasilishwa mbele ya Kamati zimebainisha kuwa, NDC inatekeleza miradi mingi ya kimkakati inayohitaji fedha nyingi kuanzia katika hatua ya upembuzi yakinifu hadi utekelezaji. Kwa kiasi kikubwa miradi hiyo inategemeana yaani kukamilika kwa mradi mmoja kunafungua fursa ya kutekelezwa kwa mradi mwingine. Hata hivyo, utekelezaji wa miradi hiyo umekuwa na changamoto kutokana na kukosekana kwa fedha za kuiendesha hali iliyosababishwa na kushuka kwa mtaji wa uendeshaji kwa **Asilimia 123.97** kutoka **Shilingi Bilioni 14.472** Mwaka 2015/16 hadi mtaji hasi wa **Shilingi Bilioni 34.416** mwaka 2016/17.

Mheshimiwa Spika, katika Taarifa ya Mwaka ya Shughuli za kamati iliyowasilishwa katika Bunge lako Tukufu Mwezi Februari, 2017, Kamati hii ilitoa maelezo kuhusu changamoto ya Mtaji inayoikabili Benki ya Maendeleo ya Kilimo Tanzania (TADB) na kuitaka Serikali kuongeza mtaji katika Benki hiyo. Taarifa ya kamati ilieleza kuwa, Benki inashindwa kutekeleza majukumu yake ya kimkakati kutokana na upungufu wa mtaji walionao. Benki ilianza na mtaji wa **Shilingi Bilioni 60** ingawa mtaji ulioidhinishwa (Authorized Capital) ni **Shilingi Bilioni 800**. Serikali iliahidi kutenga katika Bajeti yake ya kila Mwaka kiasi cha Shilingi Bilioni 100 ili kukamilisha mtaji unaohitajika na Benki lakini fedha hizo hazikutolewa.

Aidha, katika mwaka wa fedha 2017/18, Serikali ilichukua mkopo wa bei nafuu kutoka Benki ya Maendeleo ya Afrika wenye jumla ya **Shilingi Bilioni 210** na kuzikopesha fedha hizo kwa Benki ya Maendeleo ya Kilimo Tanzania kwa ajili ya kusaidia uendeshaji wa Benki. Hata hivyo hadi Benki inakutana na Kamati ilipokea kiasi cha **Shilingi Bilioni 102** pekee na Mkataba unaitaka AfDB kutoa fedha zote zilizobaki kufikia mwezi Juni, 2019. Aidha, fedha hizo zimepelekwa TADB kama mkopo badala ya mtaji. Kamati inapongeza jitihada hizo, lakini uchambuzi umebainisha hatari kubwa ya kufilisika kwa Benki inayoweza kutokea iwapo wanufaika wa mkopo utakaotolewa na Benki watashindwa kurejesha fedha hizo kwa wakati kwakuwa TADB inatakiwa kulipa Benki ya Maendeleo ya Afrika. Kufilisika kwa TADB kutatokana na mtaji mdogo wa Benki wa **Shilingi Bilioni 60** ambao utashindwa kulipa mkopo wa **Shilingi Bilioni 210**.

Mheshimiwa Spika, tatizo la mtaji limejitokeza pia katika Shirika la Posta Tanzania. Shirika halijawahi kupewa mtaji wa kujiendesha (working capital) tangu kuanzishwa kwake kinyume na matakwa ya sehemu ya V kifungu cha 11 (1) cha Sheria Na. 19 ya Mwaka 1993 iliyoanzisha Shirika la Posta ili kuwezesha uendeshaji wake. Aidha, kwenye vitabu vya mahesabu vya Shirika mali za majengo na viwanja baada ya mgawanyo wa lililokuwa Shirika la Posta na Simu zimetambulika kama *`Advance towards share capital`*. Pamoja na Shirika kutopewa mtaji, pia kuna changamoto ya Shirika kuorodheshwa kwenye orodha ya Mashirika yanayosubiriwa kurekebishwa (specification) hali inayosababisha Shirika lishindwe kukopa licha ya kuwa na viwanja na majengo mengi Nchi nzima ambayo yangetumika kama rehani (collateral security). Aidha,

Kamati inashauri Shirika liondolewe katika orodha ya Mashirika yanayosubiri kurekebishwa (Di-specification) kama ilivyofanya kwa Mashirika mengine ili Shirika liwe huru na liweze kujiendesha kwa ufanisi zaidi.

Vile vile, tatizo la upungufu wa mtaji limebainika pia katika Benki ya Maendeleo ya TIB ambapo, kulingana na mpango mkakati wa Benki, TIB inahitaji mtaji wa **Shilingi Bilioni 500** ili iweze kugharamia miradi mikubwa ya maendeleo. Hata hivyo, Serikali imetoa mtaji wa **Shilingi Bilioni 160** pekee (mwaka 2010 Shilingi Bilioni 50, mwaka 2012 Shilingi Bilioni 50, mwaka 2014 Shilingi Bilioni 10 na mwezi Disemba, 2017 Shilingi Bilioni 50) na kufanya jumla ya mtaji kufikia **Shilingi Bilioni 230.83** mwaka 2017. Benki ya Maendeleo ni Taasisi maalumu iliyoundwa na kumilikiwa na Serikali kwa dhumuni la kuziba mianya inayotokana na mapungufu kwenye soko la mtaji na hivyo kuhamasisha na kutia chachu ya maendeleo katika sekta muhimu kwa uchumi wa Nchi. Hivyo basi, Serikali ikamilishe azma yake ya kuweka mtaji katika benki hii.

Mheshimiwa Spika, utekelezaji wa miradi ya maendeleo unahitaji uwekezaji wa kutosha ikiwa ni pamoja na mtaji wa Taasisi na Mashirika ya umma. Hivyo, Serikali iongeze mtaji katika Taasisi zake (hasa Taasisi za kimkakati) ili Taasisi hizo ziweze kujiendesha kwa tija na kuiletea manufaa Nchi yetu.

2.2.5 Ukiukwaji wa Sheria ya Fedha Na 16 ya 2015 Kifungu cha 46 (10)(A)(1)

Mheshimiwa Spika, Taasisi za Umma zinatakiwa kudhibiti matumizi yake ya gharama za uendeshaji na kutozidi Asilimia 60

kama Sheria ya Fedha Na 16 ya 2015 kifungu cha 46 (10) (A) (1) inavyotamka. Aidha, Kamati imebaini uwepo wa baadhi ya Taasisi kukiuka matakwa ya Sheria na kuwa na matumizi makubwa yanayosababisha Taasisi kukosa faida na kushindwa kutoa gawio au kuchangia katika Mfuko Mkuu wa Serikali. Mfano wa Taasisi ambazo zimekutana na Kamati na kubainika kuwa na Matumizi makubwa ni Shirika la Maendeleo ya Petroli Tanzania TPDC, Kampuni ya Mbolea Tanzania (TFC) na Shirika la Maendeleo ya Taifa (NDC).

Kulingana na uchambuzi wa kina uliofanywa na Kamati, Shirika la Maendeleo ya Petroli Tanzania (TPDC) limebainika kujiendesha kwa hasara kwa miaka mitatu mfululizo, kuanzia mwaka 2014/15 hadi 2016/17 matumizi yalikuwa yakiongezeka ikilinganishwa na mapato yaliyokusanywa na kupelekea Shirika kupata hasara kama ifuatavyo; Mwaka 2014/15 **Shilingi 293,715,000,000**, Mwaka 2015/16 **Shilingi 372,625,000,000** na Mwaka 2016/17 **Shilingi 157,181,000,000**

Mheshimiwa Spika, kamati pia imebaini uwepo wa hasara katika Kampuni ya Mbolea Tanzania (TFC) ambapo, imekuwa ikipata nakisi kutokana na matumizi makubwa yanayozidi mapato hali iliyosababisha kupatikana kwa hasara ya **Shilingi Milioni 4,216** mwaka 2014/15, **Shilingi Milioni 3,321** Mwaka 2015/16 na **Shilingi Milioni 1,957**

Vile vile, Shirika la Maendeleo ya Taifa (NDC) limebainika kujiendesha kwa hasara kutokana na kuwa na matumizi makubwa yanayozidi mapato ya Shirika ambapo, Mwaka 2015/16, Shirika lilipata hasara ya Shilingi **4,745,716,000** na Mwaka 2016/17, Shirika lilipata hasara ya Shilingi **4,195,395,000**.

Mheshimiwa Spika, kupatikana kwa hasara ya muda mrefu kwa baadhi ya Taasisi na Mashirika ya Umma, kunachangia kwa kiasi kikubwa uendeshaji wa kusuasua kwa Taasisi hizo na kusababisha miradi mingi ya uwekezaji kushindwa kutekelezeka na kukamilika kwa wakati ili iweze kuleta tija iliyotarajiwa. Aidha, Taasisi nyingi kutokuwa na mtazamo wa kibiashara kunachangia kwa kiasi kikubwa upatikanaji wa nakisi na kuikosesha Serikali mapato.

2.2.6 Utekelezaji wa miradi ya uwekezaji kwa baadhi ya Taasisi za Umma

Mheshimiwa Spika, katika uchambuzi wa Taarifa za uwekezaji za taasisi na Mashirika ya Umma, kamati imebani kuwa zipo Taasisi zina miradi na shughuli nyingi zenye fursa kubwa ya kuchangia katika uchumi na ustawi wa Taifa. Hata hivyo, shughuli/miradi mingi haitengewi rasilimali za kutosha katika kuziendeleza kwa wakati.

Kwa mfano, Shirika la Maendeleo la Taifa (NDC) ni Taasisi ya kimkakati ambayo miradi mingi ya kielelezo inawekwa chini yake ili itekelezwe. Miradi hiyo ni kama Mradi unganishi wa Mchuchuma na Liganga, mradi wa kiwanda cha kutengeneza matairi cha Arusha, mradi wa *Kilimanjaro machine tool*, mradi wa viudadu Kibaha, mradi wa kuendeleza maeneo ya viwanda Kibaha, mradi wa Magadi Engaruka kwa kutaja baadhi. Pamoja na wingi wa miradi tena yenye uwezekano mkubwa kutekelezwa kwa tija hakuna rasilimali na mikakati ya kutekeleza miradi hiyo kwa wakati.

Mheshimiwa Spika, Shirika jingine lililofika mbele ya Kamati na kupata fursa ya kuwasilisha miradi yake ni SUMA JKT. Miradi inayotekelezwa na Shirika ni Kampuni ya ulinzi, kampuni ya ujenzi, SUMA JKT Tower – Dodoma, Mradi wa Matrekta, kiwanda cha ushonaji Mgulani, kiwanda cha samani Chang’ombe, kiwanda cha kuchakata kokoto, kiwanda cha kutengeneza bidhaa za ngozi, kiwanda cha maji ya kunywa, kiwanda cha kuchakata nafaka Mlale Songea, uuzaji wa zana za kilimo na vipuli na SUMA JKT *recreation and catering services*.

Mheshimiwa Spika, tathmini ya kamati juu ya Suma JKT imebaini kuwa, ni Taasisi ambayo malengo yake yako katika makundi matatu. Kundi la kwanza ni kuendesha shughuli kwa minajili ya kupata faida, kundi la pili ni kutoa huduma na tatu kwa kiasi fulani kutimiza majukumu ya kitaifa. Ushauri wa kamati kwa Taasisi hii ni kuwa warejee Dhima ya uwepo wao na kuongeza jukumu la mafunzo maalum. Kupitia mafunzo maalum watatumia kampuni tanzu zao kufundisha vijana waliotoka JKT ili waweze kuwa na uwezo mkubwa wa kiujasiliamali ili pindi wanapomaliza mafunzo waweze kujitegemea. Utaratibu huu utaipatia Suma JKT nguvu kazi nafuu na yenye nidhamu kubwa lakini zaidi itawezesha kutengeneza tabaka la wajasiliamali wa Tanzania wenye weledi na nidhamu ya hali ya juu.

Mheshimiwa Spika, Kampuni ya Mbolea Tanzania ni Taasisi muhimu kwa maendeleo ya Taifa kwa kuzingatia nafasi ya sekta ya kilimo katika kujenga uchumi wa Nchi na ustawi wa watu wake. Pamoja na kuwepo soko la mbolea nchini na nchi jirani na pamoja na Kampuni hii kuwa na mtandao wa maghala ya kuhifadhi mbolea

kwa sehemu kubwa ya nchi, hawana mtaji wa kutosha wa uendeshaji. Ushauri wa kamati ni kuwa Kampuni hii ambayo inategemewa na Serikali kutoa huduma nchi nzima hata pale ambapo sekta binafsi hawako tayari ipewe mtaji wa kutosha kuendesha shughuli hizo. Uamuzi huo uende sambamba na kuwapatia rasilimali za kuendesha Kampuni kwa tija ikiwemo rasilimali watu.

2.2.7 Taasisi kushindwa kutekeleza Sera na Miongozo ya ushiriki wa Sekta Binafsi na Sekta za Umma (PPP) katika kuendesha miradi

Mheshimiwa Spika, Kamati ya Uwekezaji wa Mitaji ya Umma imekuwa ikiangalia utekelezaji wa miradi ya uwekezaji wa Umma kama ina tija na inazingatia taratibu na Sheria za kibiashara. Pamoja na mambo mengine, Kamati imebaini kusuasua kwa utekelezaji wa miradi kwa baadhi ya Taasisi kutokana na ukosefu wa fedha za uendeshaji wa miradi hiyo. Hata hivyo, changamoto hiyo inaweza kutatuliwa iwapo Taasisi za Serikali zitaingia ubia na Sekta binafsi (PPP) katika utekelezaji wa miradi mbalimbali.

Ushirikishwaji wa Sekta binafsi katika kutekeleza miradi mbalimbali utachangia kwa kiasi kikubwa ukuaji wa uchumi na kuipunguzia Serikali mzigo wa kuendesha miradi yote nchini. Aidha, Taasisi nyingi zimekuwa zikikosa mitaji wa uendeshaji kutokana na ufinyu wa fedha ikilinganishwa na wingi wa miradi inayotaka kutekelezwa. Uchambuzi uliofanywa na Kamati umebaini kuwa, Taasisi na Mashirika ya umma yamekuwa yakishindwa kutekeleza miradi ya uwekezaji kwa kuwa yamekuwa yakitegemea kwa kiasi kikubwa fedha kutoka Serikalini ambapo fedha hizo zimekuwa hazipelekwi

kwa wakati katika Taasisi hizo hali inayosababisha ucheleweshwaji wa miradi mingi. Hivyo basi, suluhisho la ukosefu wa fedha za uendeshaji wa miradi ni kwa Taasisi za Umma kuingia ubia na Sekta binafsi (PPP) ili utekelezaji wa miradi ufanyike kwa wakati na kwa ufanisi.

2.2.8 Uwepo wa baadhi ya Sheria zilizoanzisha Taasisi na Mashirika ya Umma kutoendana na wakati wa sasa

Mheshimiwa Spika, Katika uchambuzi wake, Kamati imebaini uwepo wa baadhi ya Taasisi na Mashirika ya Umma kutumia Sheria zilizopitwa na wakati na hivyo kuzifanya Taasisi hizo kushindwa kutekeleza majukumu yake ya msingi kwa ukamilifu. Aidha, baadhi ya Taasisi zinashindwa kuingia katika soko la ushindani wa kibiashara kwa kuwa Sheria zilizoanzisha Taasisi hizo haziendani na mazingira ya sasa ya kibiashara. Mfano wa Taasisi ambazo Sheria yake imepitwa na wakati ni Mamlaka ya Chakula na Dawa (TFDA) na Kampuni ya Huduma za Meli.

Mheshimiwa Spika, Mamlaka ya Chakula na Dawa imeundwa kupitia Sheria ya Chakula, Dawa na Vipodozi Na.1 ya Mwaka 2003 Sura ya 219 ya Sheria za Tanzania. Aidha, kumekuwepo na changamoto nyingi zinazoikumba TFDA na kusababisha kushindwa kutekeleza majukumu yake kwa ufanisi pamoja na kushindwa kukidhi mahitaji ya sasa ikiwemo masuala ya kiuendeshaji, makosa na adhabu kupitwa na wakati kutokana na Sheria iliyopo kupitwa na wakati.

Vile vile, Changamoto ya Sheria iliyopitwa na wakati imejitokeza pia katika Kampuni ya Huduma za Meli. Kampuni haina hadhi ya

kisheria kwa kuwa haikuanzishwa kwa Sheria yake bali imesajiliwa kama Kampuni kwa Sheria ya Makampuni Sura ya 212. Kamati imebaini kuwa, kukosekana kwa hadhi ya kisheria ya Kampuni (Legal Status of the Company) kunasababisha Kampuni kushindwa kuwa na mipango thabiti ya uendeshaji ikiwa ni pamoja na kushindwa kupanua wigo wa huduma zake hadi katika ukanda wa bahari.

2.2.9 Serikali kuchelewa kulipa madeni kwa Taasisi zake

Mheshimiwa Spika, Kumekuwa na desturi ya Taasisi za Serikali na baadhi ya Wizara kutolipa madeni yake baada ya kupata huduma kutoka katika Taasisi nyingine za Umma. Kutolipia huduma hizo kunasababisha mlundikano wa madeni ya muda mrefu yanayochangia taasisi nyingi kushindwa kujiendesha pamoja na kushindwa kutekeleza miradi ya uwekezaji kutokana na kukosekana kwa fedha. Mfano wa Taasisi ambazo zinadai madeni makubwa ni TANESCO, TEMESA, TTCL na Shirika la Posta Tanzania (TPC)

Mheshimiwa Spika, Kamati imefanya uchambuzi wa Taarifa ya Shirika la Ugavi wa Umeme (TANESCO) na kubaini kiasi kikubwa cha madeni ambacho Shirika linazidai Taasisi mbalimbali. Hadi kufikia Juni, 2017 TANESCO ilikuwa inadai jumla ya **Shilingi Bilioni 239.339**. Kati ya madeni hayo, Taasisi ambazo zinadaiwa kiwango kikubwa ni pamoja na ZECO **Shilingi Bilioni 135.7** ambapo, hadi kufikia tarehe 31 Disemba, 2018 deni la ZECO lilifikia Shilingi Bilioni 148.370 ikijumuisha VAT ya Shilingi Bilioni 24.755. Hivyo VAT ikiondolewa deni linalobaki ni Shilingi Bilioni 123.615. TANESCO pia inadai DAWASCO **Shilingi Bilioni 31.6**, Jeshi la

Wananchi (TPDF) **Shilingi Bilioni 8.8**, Magereza **Shilingi Bilioni 7.6**, Wizara ya maji Shilingi **Bilioni 6.2** na Hospitali ya Muhimbili **Shilingi Bilioni 3.2**.

Vile vile, Wizara na Taasisi za Serikali zimekuwa zikidaiwa fedha nyingi na Wakala wa Ufundi na Umeme (TEMESA). Madeni hayo makubwa yametokana na Taasisi za Serikali kuchelewa kulipa Ankara zao za huduma walizopewa baada ya TEMESA kuwafanyia kazi kulingana na taratibu zilizopo. Kukosekana kwa fedha hizo kunawasababishia TEMESA kukosa au kutopata vipuri kwa wakati kuwezesha kutoa huduma na hivyo kudhoofisha utendaji kazi wake.

Mheshimiwa Spika, Uchambuzi wa madeni katika Shirika la Mawasiliano Tanzania (TTCL) unaonesha kuwa, madeni ambayo Shirika linazidai Taasisi mbalimbali yameongezeka kutoka **Shilingi Bilioni 106.470** mwaka 2015/16 hadi kufikia **Shilingi Bilioni 155.630** mwaka 2016/17 ikiwa ni ongezeko la **Asilimia 46.2**. Uchambuzi wa Kamati umebaini kuwa, ongezeko hilo limechangiwa na deni ambalo TTCL imefanya biashara na Serikali kutokana na Mkongo wa Taifa (Government trade receivables)

Aidha, uchambuzi wa Kamati umebainisha kuwa, iwapo Taasisi za Serikali zikiwa na desturi ya kulipia huduma wanazozipata kutoka katika Taasisi za umma, zitazisaidia Taasisi hizo kuweza kuendesha miradi yake pamoja na kulipa madeni ya wazabuni wao.

Mheshimiwa Spika, Kamati imebaini Serikali kushindwa kulipa madeni yake kwa wakati kwa Shirika la Posta Tanzania (TPC). Shirika lilikabidhiwa jukumu la kuwalipa kwa niaba ya Serikali

wastaafu waliokuwa wafanyakazi wa iliyokuwa Shirika la Posta na Simu la Afrika Mashariki kwa ahadi kuwa, Serikali itakuwa ikirejesha fedha hizo. Shirika limeendelea kutimiza jukumu hilo kwa uaminifu mkubwa lakini Serikali imekuwa ikisuasua kurejesha kiasi kilichotumika ambacho kimsingi kinatolewa kwenye sehemu ya mapato ya Shirika yaliyopaswa kutumika kama fedha za uendeshaji. Tangu Mwezi Januari, 1994 hadi Mwezi Agosti, 2018, Shirika limelipa jumla ya **Shilingi 16,241,556,898/=** wakati Serikali imerejesha kwa Shirika jumla ya **Shilingi 11,104,270,665/=** na mara ya mwisho Serikali ilirejesha **Shilingi 2,700,000,000/=** mwezi Januari, 2016. Kwa muktadha huo, Shirika linaidai Serikali jumla ya **Shilingi 5,661,015,025/=**.

2.2.10 Ukosefu wa Ufanisi katika Uendeshaji wa Taasisi za Umma

Mheshimiwa Spika, Kamati imefanya uchambuzi katika eneo la utendaji na Uendeshaji wa Taasisi na Mashirika ya Umma kwa lengo la kubaini maeneo ambayo kama yakiboreshwa kunaweza kupatikana tija kubwa. Mfano ni mapitio ya Mamlaka ya Usimamizi wa Bandari Tanzania (TPA) ambayo yanaonesha kuwa, endapo sekta hii itasimamiwa kwa umakini inaweza kuchangia kiasi kikubwa kwenye pato la Taifa.

Mheshimiwa Spika, maeneo ambayo Kamati imeona yanapunguza ufanisi wa TPA ni pamoja na Muingiliano wa Mamlaka za Serikali, mapungufu katika matumizi mazuri ya TEHAMA na ushirikiano kati ya wadau wakuu wa bandari (port community). Changamoto ya muingiliano wa Mamlaka za Serikali ambazo ni wadau wa bandari, kuliwahi kusababisha TPA kukabiliwa na anguko

la mapato lililotokana na kukimbiwa na wateja kutokana na utozaji wa kodi ya Ongezeko la Thamani kwa mizigo iendayo nchi jirani. Pia uamuzi wa Tanzania kukusanya kodi ya nchi jirani hasa DRC katika Bandari ya Dar es Salaam ulikimbiza wateja wengi hali iliyopelekea mapato ya Bandari na Nchi kwa ujumla kupungua. Aidha, Serikali iliondoa kodi hizo na kuifanya TPA kurejesha wateja wake.

Kutokana na athari zilizojitokeza katika suala la kutoza kodi ya Ongezeko la Thamani pamoja na kukusanya kodi ya nchi jirani ya DRC, Kamati inashauri kuwa, kama kukiwa na maamuzi ambayo kwa namna moja au nyingine yataathiri utendaji na ufanisi wa bandari, ni vyema kukawa na ushirikishwaji wa Taasisi mbalimbali za Serikali ikiwemo TPA ambae ndiye mdau mkubwa wa bandari kwa sababu madhara yakitokea muathirika mkubwa ni Mamlaka ya Usimamizi wa Bandari (TPA).

Mheshimiwa Spika, utendaji wa bandari zetu unahusisha wadau na vitengo vingi mpaka mzigo ufike mikononi mwa mteja. Pamoja na uwepo wa matumizi ya Tehama mifumo inayotumika katika Taasisi hii haisomani pamoja na kuwa inafanya kazi kwa kutegemeana. Hali hii huchangia kuchelewesha mizigo ya wateja na kutoa mianya ya ubadhilifu. Eneo jingine ni ushirikiano mdogo wa Taasisi ambazo kwa njia moja au nyingine uwepo wao unatakiwa katika kuondosha mizigo bandarini. Ushirikiano mdogo miongoni mwa wadau wa bandari (port community) hatimaye huchangia kwa kiasi kikubwa kupungua kwa ufanisi hali inayopelekea wateja kuzikimbia bandari zetu.

Mheshimiwa Spika, eneo jingine linalochangia ukosefu wa ufanisi na tija katika taasisi za Umma ni ikama ya watendaji. Taasisi zilizo nyingi hazina watendaji kwa idadi inayotakiwa lakini hata watendaji waliopo hawana ujuzi na weledi kuendana na uchumi wa dunia ya sasa. Ni mapendekezo ya Kamati kuwa wapatikane watendaji wa kutosha kutekeleza majukumu ya Taasisi husika lakini na watendaji wote wawezeshwe kupata ujuzi na weledi unaotakiwa.

Mheshimiwa Spika, suala la nidhamu ya utendaji katika Taasisi za Umma ni eneo jingine linalochangia kushuka kwa ufanisi. Kumekuwepo na matumizi yasiyokuwa na tija katika Taasisi hizo, lakini pia utendaji wa wafanyakazi mmoja mmoja kutojituma na kutochangamkia kazi ni maeneo ambayo yanapunguza tija. Hali hii ni tofauti na Taasisi binafsi na hasa zile za kimataifa. Kamati inashauri eneo hili liangaliwe kwa kina na ikibidi watendaji wapewe malengo kwa vipindi maalum na wawajibike kwa utendaji wao.

2.2.11 Baadhi ya Bodi za Wakurugenzi za Taasisi kutokuwa hai

Mheshimiwa Spika, Bodi za Wakurugenzi ndizo zinazosimamia Taasisi na Mashirika ya Umma kwa niaba ya Serikali. Bodi hizo zimekuwa na majukumu mbalimbali ikiwemo kusimamia utendaji wa Mashirika na Taasisi za Umma, kuchambua na kupitisha nyaraka za kisera na kuwasilisha ofisi ya Msajili wa Hazina kwa uchambuzi, Kuingia Mkataba wa kiutendaji na Mtendaji Mkuu na kuhakikisha malengo yaliyokubaliwa yanatekelezwa na Kuidhinisha na kufuatilia miradi ya uwekezaji katika Mashirika. Kwa muktadha huo, kukosekana kwa bodi za Wakurugenzi kunasababisha Taasisi na Mashirika ya Umma kuwa na utendaji usioridhisha na usio na tija kwa Taifa.

Mheshimiwa Spika, Mheshimiwa Rais amekuwa akifanya teuzi nyingi sana za Wenyeviti mbalimbali wa Bodi ili kuhakikisha kunakuwa na usimamizi mkubwa katika Taasisi na Mashirika ya Umma. Changamoto kubwa iliyopo ni kuchelewa kwa uteuzi wa Wajumbe wa Bodi ambao wamekuwa wakiteuliwa na Wizara husika. Hali hiyo imekuwa ikisababisha Bodi hizo kushindwa kutekeleza majukumu yake kikamilifu kutokana na kutokuwepo kwa wajumbe wa bodi na kusababisha hasara kubwa katika Taasisi na Mashirika ya Umma.

Aidha, Serikali ingekuwa na mpango wa muendelezo (succession plan) katika uteuzi wa Wajumbe wa Bodi za Taasisi za Umma ili ukomo wa ujumbe katika bodi hizo usimalizike kwa wakati mmoja.

2.2.12 Utendaji wa Ofisi ya Msajili wa Hazina

Mheshimiwa Spika, kwa mujibu wa Kanuni ya 12 ya Nyongeza ya 8 (b) ya kanuni za Kudumu za Bunge Toleo la Januari, 2016, Kamati hii pamoja na majukumu mengine ina jukumu la Kuchambua na Kujadili Taarifa ya Mwaka ya Msajili wa Hazina na Mashirika ya Umma na Kampuni ambazo Serikali ina hisa. Kamati inapenda kutoa taarifa kuwa kwa kipindi chote cha uhai wa Bunge la Kumi na Moja haijapokea Taarifa ya Mwaka ya Msajili wa Hazina hali ambayo inafanya utendaji wa Kamati uwe mgumu. Hii ni kutokana na ukweli kuwa, kama ilivyoelezwa katika Kanuni iliyorejewa hapo juu Taarifa hii ndio msingi wa shughuli za Kamati.

Mheshimiwa Spika, Ofisi ya Msajili wa Hazina ina jukumu la kusimamia Taasisi na Mashirika ya Umma yapatayo 270 lakini tathmini ya kamati imebaini upungufu wa ikama ya watumishi na

matumizi duni ya TEHAMA. Maoni ya Kamati ni kuwa, ili ofisi hii iweze kutekeleza majukumu yake kikamilifu inapaswa kuwa na watendaji wa kutosha na wenye ujuzi na weledi katika mambo wanayoyasimamia pamoja na mfumo mmoja wa TEHAMA utakaowawezesha kuwasiliana na Mashirika ya umma kwa mara moja.

2.3 Ufuatiliaji wa Utekelezaji wa Mapendekezo yaliyokwishatolewa na Kamati

Mheshimiwa Spika, Kamati ya Uwekezaji wa Mitaji ya Umma iliwasilisha Taarifa yake Januari, 2017 mbele ya Bunge lako Tukufu. Taarifa hiyo ilijumuisha Maoni na Mapendekezo ya Kamati ambayo Serikali ilitakiwa kuyafanyia kazi ili kuongeza tija na ufanisi katika Taasisi na Mashirika ya Umma. Kamati imekuwa ikifuatilia utekelezaji wa mapendekezo yake kupitia kwa Msajili wa Hazina ambaye ndiye msimamizi mkuu wa Taasisi na Mashirika ya Umma kwa niaba ya Serikali.

Hata hivyo, baadhi ya mapendekezo yaliyototewa na kamati hayajafanyiwa kazi kikamilifu na Serikali hali inayosababisha Utendaji na Uwekezaji wa baadhi ya Taasisi na Mashirika ya Umma kutokuwa na ufanisi na tija. Hoja ambazo utekelezaji wake haujakamilika kikamilifu ni kama ifuatavyo:-

- i) Kamati ilipendekeza Serikali ipeleke mitaji kwa Taasisi na Mashirika ya Umma ambayo iliahidi kufanya hivyo wakati wa uanzishwaji wa Taasisi hizo ili ziweze kutekeleza majukumu yao kwa ufanisi na tija. Aidha, pamoja na mapendekezo hayo muhimu kwa Serikali, bado kuna Taasisi za Umma ambazo hazina mtaji wa kutosha hali

inayosababisha Taasisi hizo kushindwa kutekeleza miradi ya uwekezaji na kupata mapato yatoanayo na uwekezaji. Baadhi ya Taasisi ambazo hazina mtaji wa kutosha ni Benki ya Posta Tanzania, Benki ya Maendeleo ya Kilimo Tanzania, Shirika la Mawasiliano Tanzania (TTCL) na Shirika la Taifa la Maendeleo (NDC).

- ii) Hoja nyingine ambayo haijafanyiwa kazi kikamilifu ni kutokuwepo kwa uwiano mzuri wa mapato na matumizi. Kamati ilipendekeza Serikali iziagize Taasisi na Mashirika ya umma kuzingatia Sheria ya Msajili wa Hazina Sura 370 na kuziwajibisha endapo zitavuka kiwango cha matumizi cha Asilimia 60 ya mapato ghafi. Hata hivyo, bado kuna Taasisi ambazo matumizi yake ambayo hayaendani na uwekezaji yanazidi Asilimia 60 na hazijachukuliwa hatua yoyote licha ya kwamba ni kosa kisheria.
- iii) Hoja ya Serikali na Taasisi zake kutolipa madeni yake kwa wakati bado haijafanyiwa kazi kikamilifu na Serikali kwa kuwa Serikali imekuwa na desturi ya kutolipia huduma inazozipata kutoka katika Taasisi za Umma na kufanya Taasisi hizo kushindwa kujiendesha.
- iv) Kamati ilipendekeza Serikali izisimamie vizuri Taasisi zake za Umma ili ziweze kuwa wabunifu na kutumia rasilimali walizonazo kwa ufanisi ili ziweze kujiendesha kibiashara, kuzalisha mapato, kupunguza na hata kuachana na utegemezi wa ruzuku ya Serikali. Aidha, pendekezo hili halijafanyiwa kazi kikamilifu kwa kuwa bado Serikali ina mzigo mkubwa kwa kuhudumia Taasisi ambazo kama zingesimamiwa vema na kutumia rasilimali walizonazo kwa ufanisi

wa hali ya juu zingezalisha mapato ya kutosha na kuweza kujiendesha na kuachana na utegemezi wa ruzuku ya Serikali.

SEHEMU YA TATU

3.0 MAONI NA MAPENDEKEZO

3.1 Maoni

Mheshimiwa Spika, kutokana na uchambuzi wa kina uliofanywa na Kamati kuhusiana na Uwekezaji wa Mitaji ya Umma, kamati inapenda kutoa maoni ya jumla kama ifuatavyo:-

Taasisi na Mashirika ya Umma yanatakiwa kuwa na mtazamo wa kibiashara ili yaweze kutumia kikamilifu rasilimali walizonazo kwa ajili ya kuzalisha mapato ya kutosha na kuondoa utegemezi wa ruzuku ya Serikali. Kwa kufanya hivyo kutaisaidia Serikali kutekeleza miradi mingi zaidi ya kimkakati na itakayoleta tija kwa Taifa.

Mheshimiwa Spika, Kamati inatambua kuwa Dhima ya Serikali kuwekeza katika Mashirika ya Umma ni kukuza Uchumi wa Nchi kwa madhumuni ya Kupata mapato kwa njia ya faida/gawio, kusogeza na kutoa huduma kwa urahisi kwa jamii na kuchochea maendeleo ya sekta mabalimabli za uchumi, kudhibiti utoaji wa huduma na kulinda Maslahi ya Jamii (Wazalishaji na Watumiaji) na Kutengeneza ajira kwa wananchi. Hata hivyo, kama Taasisi na Mashirika ya Umma yatashindwa kujiendesha kwa faida na kukosa tija na ufanisi Serikali itashindwa kufikia dhima yake.

Mheshimiwa Spika, Dhamira ya Serikali ya kuzitaka Wizara zote pamoja na Taasisi zilizo chini yake kuhamia Dodoma ni njema sana kwa kuwa ndio Makao Makuu ya Nchi. Pamoja na nia hiyo njema, kamati inashauri kuwa,

Taasisi ambazo biashara yake kubwa ipo katika Jiji la Dar es Salaam, Serikali iangalie busara ya kubakisha makao makuu ya Taasisi hizo Dar es Salaam badala ya kuzihamishia katika Jiji la Dodoma. Mfano wa Taasisi ambazo kimsingi shughuli kubwa zinafanyika katika Jiji la Dar es Salaam ni Mamlaka ya Usimamizi wa Bandari Tanzania (TPA), Shirika la maendeleo ya Petroli Tanzania (TPDC) na Kampuni ya Ndege Tanzania (ATCL)

Mheshimiwa Spika, Serikali inategemea kupata faida kwa njia ya gawio au mchango katika Mfuko Mkuu wa Serikali pamoja na upatikanaji wa huduma bora kwa wananchi kutokana na uwekezaji uliofanywa. Mapato yatokanayo na uwekezaji uliofanywa na Serikali yanaiwezesha Serikali katika kutekeleza miradi mbalimbali ya uwekezaji. Kamati inashauri kuwa, Taasisi na Mashirika ya Umma yaongeze ufanisi katika utendaji wake ikiwa ni pamoja na kuwa na mtazamo wa kibiashara ili kuongeza mapato kwa kiasi kikubwa ili Serikali iweze kupata fedha za kutekeleza miradi mbalimbali ya maendeleo. Mapato ya jumla kutokana na uwekezaji uliofanywa na Serikali kwa Mwaka wa Fedha ulioishia Juni, 2018 ni **Asilimia 1.22** tu ya uwekezaji wa **Shilingi 55,178,297,752,577.60** uliofanywa katika taasisi na mashirika na Makampuni ambayo Serikali ina hisa. Mapato hayo ni madogo sana na yataongezeka iwapo Taasisi na Mashirika ya Umma na Makampuni ambayo Serikali ina hisa yatajiendesha kwa kuzingatia taratibu na Sheria na miongozo ya biashara. Aidha, Kamati inashauri Taasisi zote zinazotoa huduma ziboreshe huduma zake kwa maslahi mapana ya nchi.

3.2 Mapendekezo

Mheshimiwa Spika, baada ya kutoa maoni ya jumla ya Kamati yaliyotokana na uchambuzi wa mitaji ya umma, naomba kutoa mapendekezo ya kamati kama ifuatavyo:-

3.2.1 kukosekana kwa Sera ya Gawio (Dividend Policy) kwa Taasisi na Mashirika ya Umma

KWA KUWA, Sera ya Gawio ni mwongozo unaoweka bayana mgawanyo wa faida baada ya kodi na kiasi cha asilimia ambacho kinapaswa kutolewa kwa wana hisa na kiasi kinachopaswa kuelekezwa katika uendelezaji wa biashara ya Taasisi,

NA KWA KUWA, kukosekana kwa Sera hiyo kunasababisha Taasisi na Mashirika ya Umma kukosa nyenzo muhimu ya kuipatia Serikali mapato kwa sababu viongozi wa Taasisi wamekuwa wakiamua na kujipangia kiasi cha gawio cha kupeleka Serikalini hata kama kiasi hicho hakiendani na kiwango cha uwekezaji uliofanywa na Serikali na faida iliyopatikana kwa Taasisi,

KWA HIYO BASI, Bunge linashauri kuwa Serikali kupitia Msajili wa Hazina ihakikishe kila Taasisi inayotakiwa kuwa na Sera ya Gawio (dividend policy) inakuwa na Sera hiyo ili Serikali iweze kupata mapato ya kutosha.

3.2.2 Utegemezi Mkubwa wa Ruzuku ya Serikali

KWA KUWA, baadhi ya Taasisi na Mashirika ya Umma yanashindwa kutumia ipasavyo rasilimali walizo nazo kwa ajili ya kujiongezea mapato bila ya kutoka katika jukumu lao la Msingi,

NA KWA KUWA, Kushindwa kuongeza juhudi katika utafutaji wa fedha kunasababisha Taasisi hizo kutegemea kwa kiasi kikubwa ruzuku kutoka Serikalini na kukwamisha utekelezaji wa miradi ya maendeleo,

KWA HIYO BASI, Bunge linaishauri Serikali kuzisimamia vema Taasisi na Mashirika ya umma ili zijikite katika jukumu lake la msingi. Kufanya hivyo, kutaziwezesha taasisi hizo kuwa na utendaji wenye ufanisi na tija na kuongeza mapato kutokana na majukumu hayo ikiwa ni pamoja na kuondokana na utegemezi wa ruzuku ya Serikali.

3.2.3 Ukosefu wa Sera ya Uwekezaji, Mpango Mkakati na Mpango wa Kibiashara kwa Taasisi zinazofanya uwekezaji

KWA KUWA, Taasisi na Mashirika ya Umma yanatakiwa kuwa na nyaraka mbalimbali kama Sera ya Uwekezaji, Mpango Mkakati na Mpango wa Biashara ili Taasisi hizo ziweze kujiendesha kibiashara na kuwa na ufanisi wa kutosha

NA KWA KUWA, Kukosekana kwa Nyaraka hizo kunazifanya Taasisi za Umma kukosa nguzo muhimu katika uendeshaji wake

kwa kuwa nyaraka hizo ni nguzo katika utekelezaji wa majukumu ya Taasisi,

KWA HIYO BASI, Bunge linashauri kuwa Serikali kupitia Msajili wa Hazina ihakikishe Taasisi na Mashirika yote ya Umma yanaandaa nyaraka zote muhimu zinazotakiwa katika uendeshaji wa Taasisi na kuhakikisha nyaraka hizo zinatumika kikamilifu.

3.2.4 Upungufu wa Mitaji pamoja na Fedha za utekelezaji wa Miradi ya Uwekezaji

KWA KUWA, baadhi ya Taasisi na Mashirika ya Umma yamekuwa na changamoto kubwa ya upungufu wa Mtaji kutokana na Serikali kushindwa kukamilisha jukumu lake la kupeleka fedha za uendeshaji katika Taasisi zake,

NA KWA KUWA, upungufu huo wa mtaji umezifanya Taasisi hizo kushindwa kutekeleza miradi mbalimbali ya uwekezaji na kuongeza gharama za uendeshaji,

KWA HIYO BASI, Bunge linashauri kuwa Serikali ipeleke mitaji ya kutosha kwa Taasisi na Mashirika ya Umma kama ilivyoahidi wakati wa uanzishwaji wa taasisi hizo na kama fedha hizo zilivoidhinishwa na Bunge.

3.2.5 Ukiukwaji wa Sheria ya Fedha Na 16 ya 2015 Kifungu cha 46 (10)(A)(1)

KWA KUWA, baadhi ya Taasisi za Umma zimekuwa zikikiuka Sheria ya Fedha Na 16 ya 2015 kifungu cha 46 (10)(A)(1) inazoitaka Taasisi za Umma kudhibiti matumizi yake ya gharama za uendeshaji na kutozidi Asilimia 60,

NA KWA KUWA, kutofuata matakwa ya Sheria na kuwa na matumizi makubwa yanasababisha Taasisi kukosa faida na kushindwa kutoa gawio au kuchangia katika Mfuko Mkuu wa Serikali,

KWA HIYO BASI, Bunge linashauri kuwa Serikali izichukulie hatua Taasisi zote zinazokiuka matakwa ya Sheria ya Fedha Na 16 ya 2015 ili Taasisi hizo ziweze kupunguza matumizi na kutengeneza faida.

3.2.6 Utekelezaji wa miradi ya uwekezaji kwa baadhi ya Taasisi za Umma

KWA KUWA, baadhi ya Taasisi zilizoanzishwa na Serikali ni za kimkakati na hivyo kuwa na miradi na shughuli nyingi zenye fursa kubwa ya kuchangia katika uchumi na ustawi wa Taifa. Hata hivyo, shughuli/miradi mingi haitengewi rasilimali za kutosha katika kuziendeleza kwa wakati ikiwa ni pamoja na kukosekana kwa mikakati ya kutekeleza miradi hiyo,

NA KWA KUWA, kukosekana kwa rasilimali za kutosha na mikakati ya kutekeleza miradi ya Taasisi hiyo kunasababisha Taasisi hizo

kushindwa kutekeleza miradi mikubwa yenye tija kwa ukuaji wa uchumi,

KWA HIYO BASI, Bunge linashauri kuwa Serikali ihakikishe inawekeza na kuwa na usimamizi madhubuti katika Taasisi zake za kimkakati kama Shirika la Maendeleo ya Taifa (NDC) ili Taasisi hizo ziweze kuendesha miradi ya maendeleo kwa ufanisi.

3.2.7 Taasisi kushindwa kutekeleza Sera na Miongozo ya Ushiriki wa Sekta Binafsi na Sekta ya Umma (PPP) katika kuendesha Miradi

KWA KUWA, Serikali imekuwa ikitakiwa kutoa fedha zote za uendeshaji wa miradi kwa Taasisi na Mashirika ya Umma lakini fedha hizo zimekuwa zikipatikana kwa kusuasua,

NA KWA KUWA, kukosekana kwa fedha hizo kumesababisha Taasisi hizo kushindwa kutekeleza miradi yake ya uwekezaji kwa wakati na kukosa tija iliyotarajiwa,

KWA HIYO BASI, Bunge linashauri Serikali kuzitaka Taasisi na Mashirika yake kuingia katika ubia na Sekta binafsi (PPP) katika utekelezaji wa miradi ya uwekezaji ili kuipunguzia mzigo Serikali na kuwezesha utekelezaji wa miradi yake kwa wakati.

3.2.8 Uwepo wa baadhi ya Sheria zilizoanzisha Taasisi na Mashirika ya Umma kutoendana na wakati wa sasa

KWA KUWA, Sheria zinazotumika na baadhi ya Taasisi na Mashirika ya Umma zimepitwa na wakati kutokana na kuwa ni za muda mrefu,

NA KWA KUWA, kupitwa huko na wakati kunazifanya Taasisi na Mashirika hayo kushindwa kutekeleza majukumu yake kikamilifu na kwa ufanisi katika mazingira ya sasa,

KWA HIYO BASI, Bunge linashauri Serikali kuleta Bungeni mapendekezo ya kuzifanyia marekebisho Sheria zote za Taasisi ambazo zimepitwa na wakati ili kuziwezesha Taasisi hizo kutekeleza majukumu yake kwa ufanisi kwenye mazingira ya sasa yenye ushindani mkubwa wa kibiashara.

3.2.9 Serikali kuchelewa kulipa madeni kwa Taasisi zake

KWA KUWA, Taasisi za Serikali na baadhi ya Wizara zimekuwa na desturi ya kutolipa madeni yake baada ya kupata huduma kutoka katika Taasisi nyingine ya Umma,

NA KWA KUWA, kutolipia huduma hizo kunasababisha mlundikano wa madeni ya muda mrefu yanayochangia Taasisi nyingi kushindwa kujiendesha pamoja na kushindwa kutekeleza miradi ya uwekezaji kutokana na kukosekana kwa fedha,

KWA HIYO BASI, Bunge linashauri kuwa Serikali pamoja na Taasisi zake ilipe madeni yote yanayotokana na kupata huduma kutoka katika Taasisi nyingine ili Taasisi hizo ziweze kutumia fedha hizo kujiendesha na kutekeleza miradi mbalimbali ya uwekezaji.

3.2.10 Ukosefu wa Ufanisi katika Uendeshaji wa Taasisi za Umma

KWA KUWA, baadhi ya Taasisi zimekosa ufanisi katika matumizi mazuri ya Tehama pamoja na kutokuwa na ikama ya watumishi na kukosekana kwa nidhamu na weledi kwa baadhi ya watumishi,

NA KWA KUWA, kukosekana kwa ufanisi katika utendaji na uendeshaji wa Taasisi hasa matumizi ya Tehama, kutokuwa na Ikama na nidhamu na weledi kwa watumishi kunasababisha Taasisi hizo kukosa tija na kupoteza dhumuni la uanzishwaji wa Taasisi hizo,

KWA HIYO BASI, Bunge linashauri kuwa Serikali kupitia Msajili wa Hazina ihakikishe Taasisi zake zinawekeza katika Tehama pamoja na kuwa na vipimo vya utendaji kazi kwa kila mtumishi ili kuhakikisha kunakuwepo na tija iliyotarajiwa.

3.2.11 Baadhi ya Bodi za Wakurugenzi za Taasisi kutokuwa hai

KWA KUWA, kumekuwa na changamoto ya Wizara kuchelewa kufanya uteuzi wa Wajumbe wa Bodi za Wakurugenzi wa Taasisi mbalimbali ambazo ujumbe wa bodi hizo unakuwa umekwisha muda wake,

NA KWA KUWA, kukosekana kwa bodi hizo kunasababisha Taasisi za Umma kuwa na utendaji usioridhisha na usio na tija kwa Taifa

kutokana na kukosekana kwa Msimamizi wa Taasisi hizo kwa niaba ya Serikali,

Kwa hiyo basi, Bunge linashauri kuwa Serikali ihakikishe inakuwa na mpango wa muendelezo (succession plan) katika uteuzi wa Wajumbe wa Bodi za Taasisi za Umma ili ukomo wa ujumbe katika bodi hizo usimalizike kwa wakati mmoja.

3.2.12 Utendaji wa Ofisi ya Msajili wa Hazina

KWA KUWA, utekelezaji wa majukumu ya Kamati kwa kiasi kikubwa unategemea Taarifa ya Mwaka ya Msajili wa Hazina. Aidha Ofisi ya Msajili wa Hazina ina changamoto ya matumizi ya Tehama pamoja na ikama ya watumishi,

NA KWA KUWA, kukosekana kwa Taarifa ya Mwaka ya Msajili wa Hazina kwa kiasi fulani kunakwamisha utekelezaji wa shughuli za Kamati kikamilifu, Vile vile, kutokuwa na matumizi mazuri ya Tehama pamoja na ikama ya watumishi kuna sababisha Ofisi ya Msajili wa Hazina kushindwa kusimamia na kuzifikia Taasisi na Mashirika ya Umma yote 270 kwa wakati,

KWA HIYO BASI, Bunge linaishauri kuwa

- a) Serikali kupitia Msajili wa Hazina ihakikishe Taarifa ya Mwaka ya Msajili wa Hazina inaandaliwa na kuwasilishwa kwa wakati kwa ajili ya kuboresha utendaji wa Kamati
- b) Serikali iongeze Bajeti ya Ofisi ya Msajili wa Hazina ili ifanye uwekezaji kwenye TEHAMA na kukalisha ikama ya

watumishi ili kuwe na usimamizi madhubuti wa Taasisi na Mashirika ya Umma yote yaliyopo ndani ya Nchi kwa wakati ili kufikia malengo ya Serikali.

SEHEMU YA NNE

4.0 HITIMISHO

4.1 Shukrani

Mheshimiwa Spika, napenda kutumia fursa hii kukushukuru wewe binafsi, Naibu Spika na Wenyeviti wa Bunge kwa uongozi wenu makini ulioniwezesha kuwasilisha Taarifa hii hapa Bungeni. Aidha, Kamati imeweza kutekeleza majukumu yake kutokana na maelekezo ya kiti chako ikiwa ni pamoja na ushauri na msaada kwa kipindi chote cha utekelezaji wa shughuli za Kamati.

Kwa namna ya pekee, napenda kumpongeza Ndugu Athumani S. Mbuttuka kwa kuaminiwa na Mheshimiwa Rais na kuteuliwa kuwa Msajili wa Hazina. Vile vile, napenda kumshukuru Msajili wa Hazina kwa ushirikiano wake wa dhati alioutoa kwa Kamati kwa kushauri namna bora ya kuzifanya Taasisi na Mashirika ya Umma kuwa na ufanisi katika utendaji na uwekezaji wake na kuleta tija kwa Taifa ili kukamilisha dhima ya Serikali kufanya Uwekezaji wa Mitaji ya Umma. Aidha, napenda kuwashukuru wafanyakazi wote wa Ofisi ya Msajili wa Hazina ambao wamekuwa wakishirikiana kwa karibu na Kamati katika kuhakikisha kunakuwa na usimamizi madhubuti wa Taasisi na Mashirika ya Umma.

Mheshimiwa Spika, napenda kuwashukuru Wajumbe wote wa Kamati ya Kudumu ya Bunge ya Uwekezaji wa Mitaji ya Umma kwa kutekeleza majukumu ya Kamati hii kwa moyo na uadilifu mkubwa. Aidha nawapongeza kwa kushiriki kikamilifu katika kuboresha mijadala, maoni na mapendekezo ya kamati na kunipa heshima ya kuiwasilisha Taarifa hii mbele ya Bunge lako Tukufu.

Naomba kuwatambua Wajumbe hao kama ifuatavyo:-

1. Mhe. Dkt. Raphael Masunga Chegeni, Mb – Mwenyekiti
2. Mhe. Zaynab Matitu Vulu, Mb – M/Mwenyekiti
3. Mhe. Amina Idd Mabrouk, Mb – Mjumbe
4. Mhe. Atupele Fredy Mwakibete, Mb – Mjumbe
5. Mhe. Charles John Mwijage, Mb – Mjumbe
6. Mhe. Daimu Iddi Mpakate, Mb – Mjumbe
7. Mhe. Desderius John Mipata, Mb – Mjumbe
8. Mhe. Edwin Mgante Sannda, Mb – Mjumbe
9. Mhe. Esther Alexander Mahawe – Mjumbe
10. Mhe. Esther Amos Bulaya, Mb – Mjumbe
11. Mhe. Esther Michael Mmasi, Mb – Mjumbe
12. Mhe. Esther Nicholas Matiko, Mb – Mjumbe
13. Mhe. Godfrey William Mgimwa, Mb – Mjumbe
14. Mhe. Janet Zebedayo Mbene, Mb – Mjumbe
15. Mhe. Juma Othman Hija, Mb – Mjumbe
16. Mhe. Lolesia Jeremia Bukwimba – Mjumbe
17. Mhe. Maftah Abdallah Nachuma, Mb – Mjumbe
18. Mhe. Muhammed Amour Muhammed, Mb – Mjumbe
19. Mhe. Othman Omar Haji, Mb – Mjumbe
20. Mhe. Qambalo Willy Qulwi, Mb – Mjumbe
21. Mhe. Richard Philip Mbogo, Mb – Mjumbe
22. Mhe. Sonia Jumaa Magogo, Mb – Mjumbe
23. Mhe. Vuma Hole Augustine, Mb – Mjumbe

Mheshimiwa Spika, napenda kumshukuru Katibu wa Bunge Ndugu Stephen Kagaigai kwa ushirikiano wa hali ya juu alioutoa ikiwa ni pamoja na kutoa ushauri stahiki na kuiwezesha kamati kutekeleza majukumu yake

kikamilifu na kwa wakati. Shukran kwa Idara ya Kamati za Bunge kwa kuratibu vema shughuli za kamati chini ya Mkurugenzi Ndugu Athumani Hussein, Mkurugenzi Msaidizi Ndugu Michael Chikokoto na Makatibu wa Kamati Ndugu Amina Salumu na Ndugu Elieka Saanya na Msaidizi wa Kamati Ndugu Pauline Mavunde. Pia tunawashukuru Watumishi kutoka Ofisi ya Mshauri wa Mambo ya Sheria wa Bunge Ndugu Seraphine Tamba na Ndugu Matamus Fungo pamoja na Idara ya Taarifa Rasmi za Bunge kwa ushirikiano wao mzuri.

4.2 Hoja

Mheshimiwa Spika, Taarifa hii ni matokea ya uchambuzi wa kina kuhusu Uwekezaji wa Mitaji ya Umma unaofanywa na Taasisi na Mashirika ya Umma, maoni na mapendekezo yanayotokana na uchambuzi uliofanywa na Kamati ni kwa lengo la kuishauri Serikali katika eneo la Uwekezaji wa Mitaji ya Umma ili uwekezaji huo ulete tija kwa Taifa.

Naomba kutoa hoja kwamba Bunge sasa liipokee Taarifa ya Kamati ya Kudumu ya Bunge ya Uwekezaji wa Mitaji ya Umma, kuhusu uchambuzi wa uwekezaji wa Mitaji ya Umma, kuijadili na hatimaye kuridhia Maoni na Mapendekezo yake ili hatimaye Serikali iyafanyie kazi.

Mheshimiwa Spika, Naomba kutoa hoja.

Mhe. Dkt. Raphael Masunga Chegeni, Mb

**MWENYEKITI
KAMATI YA KUDUMU YA BUNGE YA
UWEKEZAJI WA MITAJI YA UMMA**

02 Februari, 2019